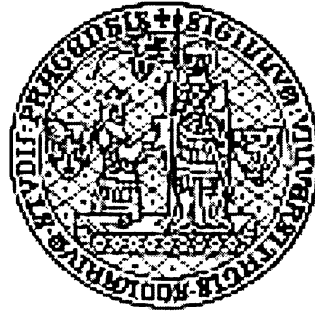

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIÁLNÍ GEOGRAFIE A REGIONÁLNÍHO ROZVOJE**

Petr Musil

**SROVNÁNÍ REGIONÁLNÍCH ROZDÍLŮ ČÍNY A
INDIE VE 2. POLOVINĚ 20. STOLETÍ**

Bakalářská práce

Praha 2006

Vedoucí bakalářské práce: RNDr. Josef Novotný, Ph.D.

Na tomto místě bych rád poděkoval všem lidem, kteří mi při psaní práce pomohli. Zvláštní dík za mnohé rady a čas patří RNDr. Josefu Novotnému, PhD., rodině za trpělivost, přátelům za podnětné prostředí.

P. Musil

Obsah:

1. Úvod	4
2. Čína a Indie: celkový pohled.....	6
2.1. Čína a Indie v globálním kontextu	6
2.2. Srovnání celkového socio-ekonomického vývoje Číny a Indie.....	7
2.3. Společensko-ekonomické rozdíly a chudoba v Číně a Indii	12
2.4. Percepce nerovností v čínské a indické společnosti.....	15
3. Čína a Indie: vývoj regionálních rozdílů.....	17
3.1. Metodika hodnocení.....	17
3.2. Regionální nerovnosti v Číně.....	27
3.3. Regionální nerovnosti v Indii.....	34
3.4. Souvislost diferenciací ekonomických a neekonomických ukazatelů.....	40
4. Závěr.....	42
Literatura	45
Zdroje dat	48
Přílohy	50

1. Úvod

Různorodými srovnáními Číny a Indie se současná literatura a novinové články jen hemží. A je tomu tak právě proto, že tyto dvě asijské země, ač si to z naší euro-centrické perspektivy mnohdy neuvědomujeme, dnes hrají nezpochybnitelnou roli v uspořádání světa. Vždyť v těchto zemích najdeme nyní více než 1/3 světové populace. Byť na ni připadá jen asi 1/5 světového produktu, došlo v několika posledních dekadách k významnému ekonomickému rozvoji Číny a později také Indie. Tento dynamický rozvoj s sebou přináší množství důležitých otázek nepochybně relevantních i z mezinárodního hlediska. Asi nejčastěji se skloňuje stále se zvyšující potřeba a spotřeba zdrojů, s níž nesouvisí jen jejich urgentní nedostatek, který obě země již dnes pocítují, ale také otázka jejich efektivního a ekologického využití. Ekonomický růst těchto asijských gigantů je v jistém smyslu hrozbou světové stability. Naopak příležitostí, vyplývajících ze zmíněného rozvoje, je zlepšení kvality života podstatné části světového obyvatelstva. Různé skupiny společnosti se však obvykle různou měrou podílejí na dělbě dosažených výsledků, což může vést k růstu společenského napětí. Jedním rozměrem ohrožujícím „klid“ v obou zemích jsou i regionální rozdíly.

Tímto tématem se také zabývá předkládaná práce, ve které se snažíme především empiricky postihnout vývoj regionálních socio-ekonomických disproporcí v Číně a Indii ve 2. polovině 20. století, společně s pokusem o jejich vzájemné srovnání. Věnujeme se dvěma úrovním diferenciací – nižší, kde se zabýváme rozdíly mezi provinciemi resp. státy a vyšší, kde jsou předmětem rozdíly mezi námi vymezenými regiony. Dalším cílem práce je zasazení regionálního vývoje obou zemí do obecného vývojového rámce, přičemž vycházíme z teorie vývojových fází nerovnosti – nárůstu, stabilizace a případného poklesu regionálních disparit (vývoj tvaru obrácené „U“ křivky). Na začátek jsme si kromě těchto cílů stanovili i několik hypotéz:

1. S ekonomickým růstem a modernizací Číny a Indie ve 2. polovině 20. století se bude zvyšovat i úroveň územní diferenciací. Proto na konci sledovaného období najdeme vyšší míru nerovnosti než na jeho počátku.

2. Předpokládáme, že liberální ekonomické reformy a s nimi související růst během posledních desetiletí povede k ještě rychlejšímu prohlubování regionálních nerovností než v období předcházejícím.

3. Do konce 70. let se bude v Číně v souvislosti s vládou Mao Ce-tunga dynamicky měnit úroveň regionálních nerovností. Najdeme zde několik minim a maxim, jenž budou zhruba asociované s praktikovanými politikami, jejichž dopad na celou společnost byl značný. V Indii předpokládáme až do přelomu 80. a 90. let svědky vývoje relativně klidnějšího (vzhledem k Číně).

Celkem tato práce obsahuje čtyři kapitoly řazené následujícím způsobem. Po tomto úvodu se v 2. kapitole pokoušíme stručně nastínit celkové makroekonomické a politické směřování obou zemí. Následující 3. oddíl, svým obsahem nejrozsáhlejší, se skládá z několika důležitých dílčích částí. Na jeho začátku se věnujeme základním teoretickým východiskům, stejně jako metodice a užitým datům hodnocení regionálních nerovností a jejich diskuzi. Dva následující oddíly jsou stěžejní částí práce a zabývají se vývojem regionálních nerovností obou zemí. V závěru pak shrnujeme výsledky a srovnáváme je s našimi hypotézami. Na posledních stránkách se nachází použitá literatura a řada doplňujících příloh.

2. Čína a Indie: celkový pohled

2.1. Čína a Indie v globálním kontextu

Jak již bylo nastíněno v úvodu, význam obou hodnocených zemí je i z globálního hlediska velký a dále se zvyšuje. Přestože se v této práci zabýváme v první řadě vnitrostátním vývojem Číny a Indie, a nikoliv porovnáním obou zemí se světem, zařazujeme zde pro dokreslení uvedených konstatování několik následujících statistik.

Význam obou zemí se v průběhu dějin vcelku výrazně měnil. Od počátku našeho letopočtu až do roku 1820 zaujímá Čína s Indií zcela dominantní postavení v podílu na ekonomickém produktu i obyvatelstvu světa. Podle existujících odhadů k tomuto roku společně tvoří skoro 1/2 světové produkce a více než 1/2 obyvatelstva (tab. 2.1). Nastává však období společensko-ekonomických změn, které spojujeme s industrializací a rozvojem kapitalistické společnosti uplatňující se nejdříve v zemích západní Evropy a odnožích evropských států (USA, Kanada, Austrálie, Nový Zéland). S tím však souvisí podstatné a dramatické oslabení pozice Číny a Indie, jichž se v této éře zmíněný vývoj netýká. Během pouhých 150 let poklesl podíl na produkci na 8,1 % a na obyvatelstvu na 36,9 %. Dříve dominantní postavení z hlediska velikosti ekonomiky se vytratilo. Teprve ve 20. století, od konce 70. let v Číně a v průběhu 80. let v Indii, sledujeme změnu sestupného vývoje a zvyšování podílu na světové produkci, kterou snad lze připsat prohlubujícím se snahám o ekonomickou modernizaci. Na konci sledovaného období, v roce 2003, se tak obě země dohromady postaraly zhruba o 19,6 % světového HDP. Na Čínu z toho připadá 14 % a na Indii „pouhých“ 5,6 %. Celkem v obou státech žilo v tomto roce zhruba 37,2 % světové populace, z toho v Číně asi 20,5 % a v Indii 16,7 %. Co je však alarmující, je skutečnost, že značná část z těchto obyvatel dnes žije v podmínkách chudoby¹. V roce 1981 šlo asi o 1 miliardu lidí, což činilo 68,6 % chudých rozvojového světa. O dvacet let později se v těchto podmínkách nacházelo už „jen“ zhruba 570 milionů obyvatel, 52,2 % chudých rozvojového světa. Podstatně větší část redukce počtu obyvatel pod uvedenou hranici chudoby přitom připadla na Čínu (Chen a Ravallion 2004).

---

¹ Koncept chudoby je převzat z práce Chen a Ravallion (2004) – osoby žijící za méně než 1,08 USD denně (blíže v kapitole 2.3).

Ekonomická produkce a s ní související spotřeba těchto dvou států dnes hrají důležitou úlohu v distribuci světových zdrojů, kterých mají vzhledem ke své populační a ekonomické velikosti nedostatek. Čína a Indie patří mezi největší spotřebitele fosilních paliv na světě. Podstatný díl produkce energie je zajišťován zpracováním černého uhlí či ropy. V ní byla Čína ještě kolem poloviny 90. let soběstačná, avšak do roku 2004 se stala jedním z předních světových dovozců a svou denní spotřebu kryje zhruba z 50 % dovozem. Indie je v tomto ohledu ještě o něco méně soběstačná a tato situace se v souvislosti se zdvojnásobením spotřeby od roku 1992 neustále zhoršuje. Celkem v roce 2004 denně dovážela asi 90 % své spotřeby. Nedostatek je pocíťován také v dalších surovinách včetně vody, dřeva či potravin. A jejich spotřeba vyvolává tlak na životní prostředí i oblastí tisíce kilometrů vzdálených. Vývoj obou zemí tak v budoucnosti zřejmě může ohrozit mezinárodní politickou a ekologickou stabilitu, zejména uvážíme-li, že spotřeba zdrojů a také ekologická stopa jednoho Číňana a Inda je ve srovnání s příslušníky vyspělých zemí (USA či Japonsko) stále několikanásobně nižší (Worldwatch Institute 2006).

Tab. 2.1 – Podíl na produktu a obyvatelstvu světa, Čína a Indie, 1820-2003

%	HDP							
	1820	1870	1900	1913	1950	1970	1990	2003
Čína	32,9	17,1	11,0	8,8	4,5	4,7	7,8	14,0
Indie	16,0	12,1	8,6	7,5	4,2	3,4	4,0	5,6
celkem	49,0	29,2	19,7	16,3	8,7	8,1	11,8	19,6
	Obyvatelstvo							
Čína	36,6	28,1	25,6	24,4	21,7	22,2	21,6	20,5
Indie	20,1	19,9	18,2	17,0	14,2	14,7	16,0	16,7
celkem	56,6	48,0	43,8	41,4	35,9	36,9	37,6	37,2

Zdroj: Maddison 2003, vlastní výpočet

2.2. Srovnání celkového socio-ekonomického vývoje Číny a Indie

Před tím než se budeme věnovat vývoji vnitrostátních regionálních nerovností, nebude od věci se několika slovy zmínit o celkovém socio-ekonomickém vývoji obou zemí. Přeskočíme však hned několik tisíciletí bohaté historie a ocitneme se v období poloviny minulého století, jež je výchozím bodem našich empirických hodnocení. V této kapitole se soustředíme na stručné naznačení socio-ekonomického vývoje pomocí základních obvykle užívaných charakteristik. Nebudeme se tu blíže zabývat politickým vývojem, diskutovaným specificky ve vztahu k regionální diferenciaci ve 3. kapitole.

2.2.1. Populační vývoj

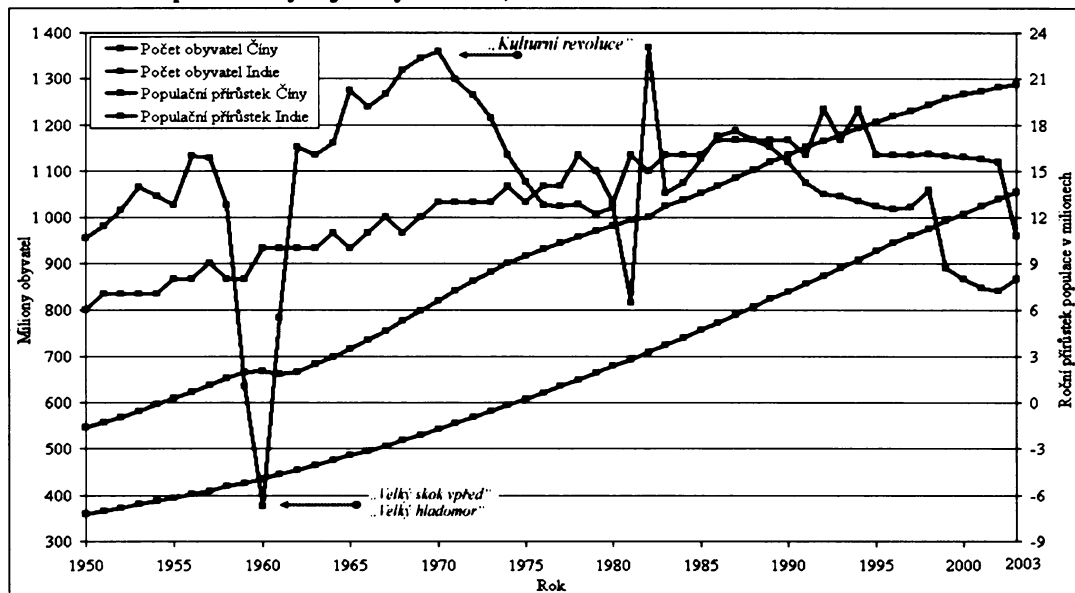
Začněme stručným nastíněním populačního vývoje, který hraje z hlediska prováděných hodnocení poměrně důležitou roli, neboť vstupuje do dalších výpočtů jako váha ekonomických disproporcí.

Pro 2. polovinu 20. století je vzhledem k populačnímu vývoji obou zemí typické, že procházejí 1. demografickým přechodem a tedy nejprve snižováním míry úmrtnosti a teprve následně porodnosti. Takový vývoj přirozeně směřuje ke značným populačním přírůstkům a jak ukazuje obr. 2.1, sledujeme v hodnoceném období 1950-2003 podstatný a trvalý růst populace. V Číně byl přerušen nepříznivým obdobím „Velkého skoku vpřed“ a „Velkého hladomoru“. Dále ovšem počet obyvatel Číny opět dynamicky rostl a postupně začal vyvolávat obavy plynoucí z omezených zdrojů. K zvýšenému růstu přispělo také období „Kulturní revoluce“, v němž se oslabila úloha státu a také jeho schopnost ovlivňovat reprodukční chování obyvatel (Ehrlich a Ehrlich 1983). V 70. letech byl spuštěn program plánovaného rodičovství a na jejich konci „politika jednoho dítěte“, jimž je z velké části připisována redukce populačního růstu (Leiwen 2002). Čína je přesto doposud nejlidnatějším státem světa.

Populace Indie během celého období vcelku stabilně roste. Tato země je považována za jednu z prvních, ne-li první vůbec, která se systematickým způsobem začala věnovat programům plánovaného rodičovství. Již v roce 1952 byl spuštěn první program, který se snažil o regulaci populačního vývoje prostřednictvím snížení míry porodnosti. Ve srovnání s Čínou byla přijata opatření méně násilná a jejich výsledky jsou doposud omezené. Nicméně jak z vývoje křivky vyplývá, došlo v posledních dvou desetiletích alespoň ke stabilizaci růstu obyvatelstva. Indie by tak Čínu měla podle populačních prognóz OSN během následujících 50 let předejít.

Obr. 2.1 – Populační vývoj Číny a Indie, 1950-2003

Zdroj: Maddison 2003, vlastní výpočet

2.2.2. Ekonomický vývoj

Polovina minulého století je dobou, kdy dochází ke zformování obou zemí do jejich moderní podoby, tj. jako samostatných, nezávislých a celistvých států. V Číně se uplatňuje komunistická diktatura stalinského typu a v Indii víceméně demokratický systém, i když od zisku nezávislosti je i zde politika dosti ovlivněna socialistickými myšlenkami. V souvislosti s tímto rozdílem se nabízí zajímavá otázka možné spojitosti politického zřízení a ekonomického rozvoje. Demokratické politické uspořádání je obvykle považováno za jeden z hlavních předpokladů ekonomického úspěchu. Porovnání dosavadního ekonomického vývoje Indie a Číny však tuto tezi spíše vyvrací – viz obrázek 2.2.

Po celé období historie, před polovinou dvacátého století, se ekonomická produktivita² v těchto dvou zemích příliš nemění. Teprve s příchodem 2. poloviny 20. století nastávají překotné změny. Zatímco HDP na obyvatele byl v roce 1950 o něco vyšší v Indii, v současnosti

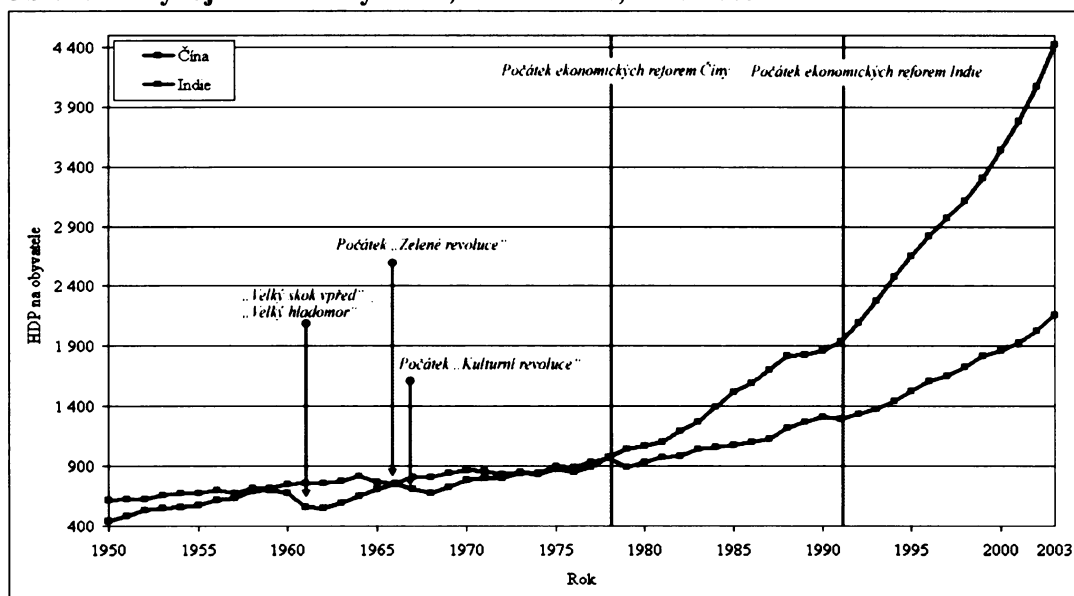
² Podle odhadů Maddisona (2003) HDP na obyvatele podle parity kupní síly v dolarech roku 1990, sestavené metodou Geary-Khamis. Datový soubor obsahuje pro jednotlivé země světa odhady již od začátku našeho letopočtu.

je dvakrát vyšší v Číně. Uvedené křivky naznačují podobný makroekonomický vývoj obou zemí během první poloviny sledovaného období, přičemž lze poukázat na poněkud rozkolísanější vývoj v Číně. Léta relativně stabilního růstu zde byla přerušena poklesy ve dvou obdobích, a to od roku 1959 a 1966. Významné změny ve vývoji ekonomické úrovně v Číně nastávají až v průběhu 70. let. Jsou připisovány zejména ekonomickým reformám, za jejichž počátek je obvykle považován rok 1978. Přestože zůstává politický a ideologický systém zachován, a to v původní podobě s ústřední úlohou komunistické strany, dramaticky se mění systém ekonomický. Od původního důrazu kladeného na hospodářskou soběstačnost se přechází k orientaci především na ekonomický růst. Prostředkem se stala pozvolná a státem řízená liberalizace, ke které dochází ve většině sektorů ekonomiky. Dále se Čína otevírá zahraničnímu obchodu a investicím přinášejícím potřebný kapitál a technologie (více Morrison 2006). Změny vyústily v dramatický růst ekonomiky. Pro srovnání uvedeme, že průměrný meziroční růst HDP na osobu činil mezi lety 1950-1978 3,3 %, zatímco v období 1979-2003 6,5 %, což je podstatné navýšení.

Indie se podobným směrem začala ubírat pozvolna v 80. letech. Na počátku 90. let zuří válka v Perském zálivu a v krizi se zároveň nachází největší obchodní partner Indie – Sovětský svaz. Také v souvislosti s těmito událostmi je zjevná nutnost přijetí opatření vedoucích k oživení indické ekonomiky. Stejně jako v Číně i zde dochází k liberalizaci, avšak jednotlivé kroky jsou, jak někteří lidé zdůrazňují, už z demokratičtější povahy indického politického zřízení a z ní vyplývající potřeby širšího politického konsensu, přijímány jen postupně. Liberálními reformami, včetně odstranění obchodních bariér (cel, licencí podnikání či dovozu), prošel dodnes již průmysl a služby. Monopol státu v řadě odvětví byl zrušen. To vše podpořilo příliv přímých zahraničních investic (PZI). I přes relativní úspěch reformy měřený růstem HDP je v Indii pocíťováno hned několik nedostatků. Mezi největší patří chybějící reforma zemědělství, které ještě v roce 1991 zaměstnávalo kolem 60 % ekonomicky aktivního obyvatelstva (k Indii více například Ahluwalia 2002). Průměrný meziroční růst HDP na osobu činil v letech 1970-1990 2,1 %, v letech 1991-2003 pak 4,0 %.

Do hospodářského života vnesly reformy nový impuls. V ekonomických ukazatelích však Indie za Čínou stále zaostává. Jestliže by obě asijské země rostly stejným tempem jako zhruba od konce 70. let, bude se rozdíl mezi nimi i nadále prohlubovat.

Obr. 2.2 – Vývoj HDP na obyvatele, Čína a Indie, 1950-2003

Zdroj: Maddison 2003

Pozn.: HDP na obyvatele podle parity kupní síly, v dolarech roku 1990.

2.2.3. Vývoj neekonomických ukazatelů kvality života

Relativní úspěchy dosažené na poli ekonomického vývoje, však ještě nezaručují, že se zároveň projeví do samotné kvality lidského života. Pro jejich posouzení z dlouhodobého pohledu je vhodné volit indikátory, které mají poměrně komplexní vypovídací schopnost a jsou dostupné jejich časové řady za jednotlivé země. Takovým ukazatelem je například naděje dožití při narození či Human Development Index³ (dále HDI) pravidelně publikovaný OSN.

Prakticky během celého sledovaného období dochází ke zvyšování průměrné kvality lidského života obou zemí. Rozdíly mezi oběma státy byly na začátku sledovaného období menší než na jeho konci. Zvýšily se v 50. a zejména v 60. letech, kdy v Číně sledujeme o něco rychlejší tempo růstu než v Indii. Od 70. let se však vývoj podle jednotlivých ukazatelů liší.

³ HDI zohledňuje tři komponenty: naděje na dožití při narození, úroveň vzdělání (váha 2/3 pro podíl dospělých gramotných osob a 1/3 pro podíl osob dle nejvyššího dosaženého vzdělání) a HDP na osobu vyjádřený v paritě kupní síly v amerických dolarech (HDR 2005, str. 341).

Meziroční přírůstky v naději dožití Číny se postupně snižují a Indie se tak ke svému sousedu přibližuje. Přesto Indii z pohledu tohoto ukazatele i dnes, stejně jako na začátku období, řadíme mezi méně rozvinuté země. Čína se naopak dostala například až na úroveň východní Evropy či Pobaltí. Podle HDI se však až do začátku 90. let rozdíly mezi Čínou a Indií udržují na celkem stabilní úrovni a poté se prudce zvyšují. Tento vývoj připisujeme růstu HDP na osobu, který byl od 70. let v Číně mnohem rychlejší a zároveň značným rozdílem v úrovni vzdělanosti. V Indii neumělo ještě v roce 2003 39 % obyvatel číst, zatímco v Číně to bylo „jen“ 9,1 %. V žebříčku HDI 177 světových zemí tak v tomto roce nacházíme Čínu zhruba v polovině – 85. místo a Indii až daleko za ní – 127. místo (HDR 2005). Mezi další aktuální problémy řadíme například nízkou dostupnost zdrojů pitné vody či nevyhovující hygienické podmínky života značné části obyvatel.

Kvalita života obyvatel obou zemí se v průběhu 2. poloviny 20. století nesporně zlepšila. Čína sice řeší podobné otázky jako Indie, nicméně můžeme říci, že z hlediska ekonomických i neekonomických dimenzí kvality lidského života je na tom v současnosti o něco lépe.

Tab. 2.2 – Naděje dožití při narození, Čína a Indie, 1950-2003

		1950-55	1960-65	1970-75	1975-80	1980-85	1985-90	1990-95	1995-2000	2003*
Čína	muži	39,3	48,7	62,5	64,4	65,5	65,8	66,7	67,9	71,6
	ženy	42,3	50,4	63,9	66,3	67,7	68,4	70,5	72,0	
		1951-60	1961-70	1970-75	1976-80	1981-85	1985-90	1990-95	1995-2000	2003*
Indie	muži	41,9	46,4	51,2	52,5	55,4	57,7	60,3	61,9	63,3
	ženy	40,6	44,7	49,3	52,1	55,7	57,9	60,6	62,6	

Zdroj: UN 2000, * HDR 2005 – za obě pohlaví dohromady

Tab. 2.3 – Human Development Index, Čína a Indie, 1960-2003

	1960	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2003
Čína	0,248	0,372	0,521	0,554	0,591	0,624	0,679	0,721	0,746
Indie	0,206	0,254	0,412	0,438	0,476	0,513	0,546	0,577	0,602

Zdroj: HDR 1994, HDR 2005

2.3. Společensko-ekonomické rozdíly a chudoba v Číně a Indii

O Číně i Indii se v poslední době mluví především v souvislosti s jejich úspěšným makroekonomickým vývojem. Typickou představou politické pravice, kterou se snaží doložit i část odborné veřejnosti, je, že efekty ekonomických úspěchů se postupně rozšíří mezi jednotlivými společenskými třídami a po úvodních fázích zvyšování společensko-ekonomických nerovností může postupně dojít k jejich stabilizaci či dokonce omezení. Tuto jednoduchou

hypotézu dosavadní vývoj v Číně ani v Indii nepotvrzuje.

Společensko-ekonomická diferenciací má mnoho dimenzí. Její základní formou je „vertikální“ stratifikace jedinců či domácností do tříd podle příjmu či jiného obdobného indikátoru ekonomické úrovně. Další rozměry nerovností dostáváme, sledujeme-li rozdíly mezi skupinami charakterizovanými určitým znakem (pohlavím, místem bydliště, velikostí sídla atp.). Z hlediska uvedené „vertikální“ diferenciací bývá (zejména v rozvojových zemích, ke kterým je Indie i Čína řazena) obvykle zvláštní pozornost věnována spodnímu konci distribuce, tedy chudobě. V našem případě přejímáme koncept absolutní chudoby od Chena a Ravalliona (2004). Jedná se o podíl obyvatel žijících za méně než 1,08 USD denně podle parity kupní síly v cenách roku 1993. Nutno poznamenat, že jde o odhady vycházející z různých výběrových šetření, jejichž kvalita je obzvláště v rozvojových zemích diskutabilní.

V obou státech v tomto ohledu, i přes zmíněný ekonomický vývoj, stále nacházíme velké množství obyvatel žijících pod hranicí chudoby. V posledních letech však sledujeme jejich jistý pokles, který je v případě Číny výrazný a činí zhruba 2/3 původní úrovně. V Indii došlo během let 1981-1991 ke snížení počtu chudého obyvatelstva. V následující dekádě však vzhledem k nezanedbatelným populačním přírůstkům můžeme sledovat postupný pokles relativního počtu chudých, i když se jejich absolutní množství mírně zvětšilo. Redukce extrémní chudoby v těchto dvou státech tak výrazně přispěla k redukci chudoby v rozvojovém světě, nicméně v Indii a Číně žije stále více než půl miliardy obyvatel pod její hranicí. Tvoří zhruba polovinu chudoby rozvojových zemí. Podotýkáme ještě, že užívaná definice extrémní („jednodolarové“) chudoby je v řadě ohledů značně diskusní, např. životní podmínky obyvatelstva, které žije v podmínkách jen o málo lepších než je uvedená hranice, jsou také velice nuzné. Pakliže se hranice posune o pouhý jeden americký dolar, shledáme pod ní v roce 2001 zhruba 80 % indických a asi 47 % čínských obyvatel (viz tab. 2.4).

Závěrem tak můžeme říci, že i přes rapidní ekonomický růst ještě dnes značná část obyvatel diskutovaných zemí žije v chudobě či na její dosah. Zlepšení životních podmínek tak musí být jedním ze stěžejních cílů dalšího rozvoje obou společností.

Zmíněným počtů a podílů obyvatel statisticky řazených mezi chudé se přímo nedotýkáme společenských nerovností, jejichž mezi-regionální aspekt je především náplní této práce. Širší pohled nabízí např. databáze World Institute for Development Economic Research (WIDER) či The World Bank (PovcalNet), které souhrnně uvádí indikátory příjmových či spotřebních

nerovností diferenciací za země světa. Obě zahrnují data z výběrových šetření. Jejich kvalita a srovnatelnost je omezená.

Podle informací, které v tomto ohledu máme k dispozici, se v Číně v období 1985-2003 odhadované nerovnosti v disponibilních příjmech mezi všemi domácnostmi, měřené Giniho koeficientem, zhruba zdvojnásobily z 0,22 na 0,45. K podobnému zvýšení nerovnosti docházejí například Perloff a Wu (2005). Posun tak doznaly od začátku 80. do konce 90. let i podíly jednotlivých příjmových skupin na celkových příjmech. Například nejchudších 20 % městských domácností se v roce 1981 podílelo na příjmech 12 %, zatímco v roce 1998 to bylo 8 %, naopak na nejbohatších 20 % připadalo 30 %, resp. 38 % příjmů (PovcalNet). Podobně se vyvíjí i distribuce příjmů na venkově. Statistiky tak zhruba naznačují, že souběžně s příznivým makroekonomickým vývojem a redukcí chudoby v posledních dekadách minulého století se mezi obyvatelstvem Číny značně prohloubily rozdíly v příjmové distribuci.

V Indii jsou k dispozici odhady o spotřebních výdajích. Podle Giniho koeficientu vzrostly mezi lety 1983-1999 z 0,31 na 0,35. Jedná se však o hodnoty vypočítané WIDERem z odlišných výběrových šetření. Originální výsledky, z nichž tato databáze vychází, vypovídají víceméně o stagnaci – v obou letech se pohybovaly koeficienty kolem hodnoty 0,35. Odlišně se vyvíjely nerovnosti ve spotřebě městských a venkovských domácností. Giniho koeficient mezi venkovským obyvatelstvem klesá z 0,30 na 0,28, zatímco mezi městskými domácnostmi pozvolna stoupá z 0,33 na 0,35. Celkově jsou zmíněné změny tak nevýrazné, že zřejmě nelze hovořit o jednoznačném trendu ke konvergenci či divergenci ve spotřebě obyvatelstva, a proto ani o prohloubení ani o redukcí společenských rozdílů. Tato hodnocení jsou však značně omezená pochybnou kvalitou dat.

Tab. 2.4 – Obyvatelstvo žijící v chudobě, Čína a Indie, 1981-2001

	Počet obyvatel žijících za méně než 1,08 USD denně						
	1981		1990		2001		
	v milionech	% z celku	v milionech	% z celku	v milionech	% z celku	
Čína	633,7	63,8	374,8	33,0	211,6	16,6	
Indie	382,4	54,4	357,4	42,1	358,6	34,7	
rozvojový svět celkem	1481,8	40,4	1218,5	27,9	1092,7	21,1	
	Počet obyvatel žijících za méně než 2,15 USD denně						
	Čína	875,8	88,1	824,6	72,6	593,6	46,7
	Indie	630,0	89,6	731,4	86,1	826,0	79,9
	rozvojový svět celkem	2450,0	66,7	2653,8	60,8	2735,6	52,9

Zdroj: Chen a Ravallion 2004

Pozn.: USD podle parity kupní síly a ve stálých cenách roku 1993.

2.4. Percepce nerovností v čínské a indické společnosti

Jednou otázkou je skutečný stav věcí (více či méně věrohodně popsany výše uvedenými statistikami) a druhou pak percepce reálně existujícího stavu (zde tedy ekonomických nerovností ve společnosti). Lze se domnívat, že na skutečnosti, jak společnost nerovnosti vnímá do určité míry závisí i snaha o jejich regulaci. Míra tolerance ke společenským nerovnostem je nepochybně podmíněná také kulturně-historicky. I když se bude nutně jednat o hrubá zobecnění, resp. poznámky značně zkratkovité, jsme toho názoru, že určité zmínění kulturně-historicky vyvinutého charakteru sledovaných společností je na místě. Spíše než vyjmenovat historické události se zde stručně pokusíme nastínit možné rozdíly v přístupu k nerovnostem v kontextu relativně stabilních společenských charakteristik, jakými jsou náboženství a širší hodnotový systém obou hodnocených zemí.

Relativně ucelený pokus o obecnou kulturně-historickou charakteristiku typů a myšlenkového klimatu jednotlivých makro-spoločenských formací (civilizací) světa podal Jaroslav Krejčí (1996). Systematicky tak propracoval a porovnal časové a místní formy sdílených postojů vůči existenciálním otázkám lidského života, jež nazval paradigmatem lidského údělu. Podle uvedeného autora je převažujícím paradigmatem čínského civilizačního okruhu tzv. kratocentrické paradigma. To spojuje s tzv. orientací na vládu, kdy je celá společnost (kromě nejvyšších mocenských vrstev) spíše podřizujícím se kolektivem. Odpovědnost za správu věcí v souladu s vyšším řádem nesl panovník, který se staral o většinu aspektů života lidí. Jedná se o historicky zakořeněný prvek systému. Důležitou roli je také možné spatřovat v ovlivnění konfucianstvím a jeho snahou o zušlechtnění, které se opírá o výchovu a studium. Nakonec tak některými svými aspekty (podřizení autoritě – vztah otce a syna, diktát vládce a úřednického aparátu) může hrát stále důležitou roli i ve 20. století, kdy je Čína konfrontována s myšlenkovými proudy vycházejícími převážně ze Západu. Pro tuto práci je relevantní otázkou, jak ovlivňuje uvedený charakter společnosti vnímání a toleranci k nerovnostem? Podle toho co bylo naznačeno výše, je možno vyslovit předpoklad, že k nerovnostem se „kratocentricky“ zaměřená společnost staví shovívavě. Tradice nerovné distribuce moci je tu historicky zakořeněna, a proto nutně nemusí být vnímána jako nežádoucí.

Na druhou stranu je ideologie komunismu, který se v Číně etabloval, ideologií společensko-ekonomické rovnosti. Nacházíme zde tedy dvě relativně protichůdné hypotézy. Vysvětlením tohoto protikladu může být např. myšlenka určité zástupné role ekonomických a

mocenských nerovností. Zatímco komunismem potlačovaná ekonomická diferenciaci se projevovala v mocenské stratifikaci, s postupnými ekonomickými reformami se čím dál více dostávají obě roviny do rovnováhy.

Lze se domnívat, že náboženský aspekt lidského života hraje v Indii o poznání důležitější roli než v Číně. Náboženské otázky mohou být i jednou z příčin problémů indického hospodářství (Kupsa 2002). Indie je oblastí, ve které se střetlo a střetává hned několik druhů náboženství a hodnotových systémů. Podle již zmíněné typologie Krejčího tu najdeme tzv. psychocentrické paradigma. Jádrem je „důraz na přímý a niterný požitek toho, co se dá nazvat náboženskými nebo duchovními hodnotami ... konečným cílem lidského snažení je osvobození od existenčních pout s fyzickým světem a pomocí tohoto osvobození znovu sjednocení každé jednotlivé duše s duší světa – átmanem“ (Krejčí 1996, s. 29). Lidský život je tak determinován touto snahou, zaobírá se svým já a dodržováním cesty k osvobození. Dosáhnout tohoto cíle bylo a je možné jen dlouhou řadou reinkarnací, které se řídí podle určitých pravidel. Ta jsou specifická pro jednotlivé kasty, přičemž kastovní systém je asi nejznámějším a nespecifičtějším znakem indického sociálního systému. Tradiční systém měl 4 základní kasty: bráhmany (kněží), kšatrije (bojovníci), vaišji (obchodníci) a šúdry (řemeslníci). Poslední a mimo systém stojící skupinu tvořili nedotknutelní („nedotýkatelní“). Dnes se jejich počet odhaduje až na 1/6 obyvatel (Kupsa 2002). Rozdělení do kast je do značné míry dědičné (možnost zlepšení postavení až v příštím životě) a vzorce rozdělení se reprodukuje i v zaměstnání. Není však specifickým pouze hinduismu, ale v indickém prostředí některé jeho prvky dokonce převzal i islám. Přetrvávající kastovní systém a z něj vyplývající společenské nerovnosti je považován podstatnou částí obyvatel (minimálně v tradičních venkovských oblastech) za legitimní. V tomto smyslu je snad také vnímání nerovností utlumené, lidé se soustředí na mimosvětské záležitosti (k celému tématu více Marková a kol. 1996, Novotný 2004).

Na závěr je možno dodat poznámku, že tradiční zaměření čínské i indické společnosti je stále více vystaveno konfrontaci s ostatními a zejména západními hodnotami. Časem a s postupující globalizací, která míchá pomyslnými hodnotovými kartami, se tak naznačená historicky zakořeněná specifika mohou stírat.

3. Čína a Indie: vývoj regionálních rozdílů

Jak je dosud zřejmé, v posledních 50 letech se u obou asijských zemí setkáváme se zlepšením ekonomických i společenských charakteristik. Tento rozvoj je však významně územně diferencovaný, čehož jsou dokladem také přílohy I-XII. Například v Číně nacházíme nejrozvinutější provincie na východním pobřeží a naopak méně vyspělé v západních oblastech. V Indii je pak regionální obraz o něco méně čitelný. Řada vyspělejších států se rozkládá na jihu indického poloostrova. Skoro polovina obyvatelstva však dnes žije v několika nejchudších státech nalézajících se na severu popřípadě západě Indie známých pod zkratkou „BIMARU“ (Bihár, Madhjadpradéš, Rádžasthán, Uttarpradéš) a Uríse. Je proto žádoucí se regionálními rozdíly a jejich vývojem zabývat a činíme tak v následujících částech této práce.

3.1. Metodika hodnocení

3.1.1. Teoretická východiska práce

V podstatě všechny teorie regionální vývoje řeší, a to velice různorodými způsoby otázku, zda dochází k rovnoměrnému či nerovnoměrnému ekonomickému a společenskému rozvoji jednotlivých regionů. Tato práce se pak pokouší o nastínění regionálního vývoje Číny a Indie a také jeho srovnání a interpretaci v rámci některých teorií. Ve 2. polovině 20. století procházely obě země rozsáhlými změnami, které v posledních 20 letech nabyly na intenzitě. Ještě kolem roku 1990 bylo v obou státech přes 60 % ekonomicky aktivních obyvatel zaměstnáno v zemědělství. V roce 2005 to bylo u obou méně než 1/3 původní úrovně. Jsou proto zřejmě na místě i obecnější teorie nebo hypotézy, které se zabývají vývojem vnitro-národních společensko-ekonomických diferenciací v souvislosti s procesem strukturální transformace a ekonomického růstu. Podle Simona Kuznetse (1955) dochází v prvním období, v důsledku přechodu od zemědělsky zaměřené ekonomiky k ekonomice spíše industriálního typu, k procesu růstu nerovností mezi jednotlivými částmi společnosti a celého systému (šlo mu v první řadě o vertikální nerovnosti). Nakonec však míra diferenciací klesá. Vývoj nerovností tak probíhá po křivce tvaru obráceného „U“, jejíž jednotlivé části odpovídají zmíněným vývojovým etapám (Novotný 2004). Dále je to například Friedmannova teorie polarizovaného rozvoje, která také pracuje s vývojovými fázemi a zároveň je doplňuje prostorovými vztahy jádra a periferie. V pre-industriálním období jsou v prostoru rozmístěna jen málo rozsáhlá místa ekonomických aktivit. V průběhu času dochází k růstu jader a prohloubení polarizace. Jádrem je místo, v kterém se tvoří

inovace a koncentrují řídicí funkce veřejného i soukromého sektoru, a je proto na ekonomicky vyšší úrovni, kterou si udržuje i díky nadřazenému vztahu vůči periférii. Nakonec se však ekonomická aktivita a funkce šíří i do periferních oblastí a dochází tak k vyrovnání rozložení aktivit (Blažek a Uhlíř 2002). Ověřením takové hypotézy o regionálním vývoji na úrovni států i v jejich rámci se pokusil Williamson (1965). Dochází zhruba k závěru, že v prvních fázích ekonomického růstu dochází nejprve k zvyšování regionálních rozdílů, poté k jejich stabilizaci a nakonec k poklesu. Z tohoto pohledu je pro naši práci výhodou, že specifické podmínky (existence statistického aparátu) jak Číny tak Indie umožňují zachycení procesů z poměrně dlouhodobé perspektivy.

Nejen Friedmannovo pojetí, ale také další teorie skupiny jádro-periferie jsou poměrně slušně využitelné při objasňování vývoje Indie i Číny. Ta v podstatě přijala do své koncepce regionální politiky pojem prostorové difúze vytvořením ekonomických zón v 80. letech (více Weng 1998, str. 428).

Změny regionálních rozdílů se dají vcelku dobře kvantifikovat. Mimo jiné také proto vychází poměrně silný směr výzkumu i ze směrů využívajících pozitivistických metod. Jedním z představitelů je tzv. nová teorie růstu, jejímiž zástupci jsou například Barro či Sala-i-Martin. Rozlišují několik typů konvergencí, tzv. konvergenčních klubů, což jsou soubory jednotek (v této práci provincií/států), které směřují k podobné úrovni z hlediska sledovaných charakteristik. Ty navíc bývají integrovány politickou silou. Příkladem může být stát , proto by v jeho rámci také mělo docházet spíše k poklesu rozdílů (více Blažek a Uhlíř 2002). Všechny zmíněné koncepce počítají se změnami prostorové rozrůzněnosti, které jsou nakonec orientovány spíše ve smyslu snižování ekonomických rozdílů.

Ve vývoji socio-ekonomické diferenciacie světa i jednotlivých států však najdeme tendence a změny protichůdné, které mohou být i důsledkem nahodilých událostí (války, přírodní katastrofy apod.) ale především pak selektivní povahy ekonomického vývoje.

3.1.2. Typologie nerovností

Před samotným hodnocením je zřejmě třeba uvést alespoň základní přístupy a typologii nerovností. Předmět této práce vyžaduje rozlišení mezi celkovou společenskou a regionální diferenciací, tj. rozdíly mezi regionálně vymezenými podskupinami obyvatelstva. Odlišujeme tedy celkovou distribuci příjmů resp. spotřeby ve společnosti – viz kapitola 2.3., která je

„vertikálním“ rozrůzněním společnosti – tzn. rozdělení společnosti dle příjmových kategorií. Jejím podtypem, zde především hodnoceným, je pak geografický rozměr této celkové diference, tj. distribuce ekonomického produktu či příjmu mezi regiony (dle provincií/států). Zde užíváme HDP, ČDP nebo národní důchod na obyvatele dle jednotlivých regionů či menších územně-správních celků.

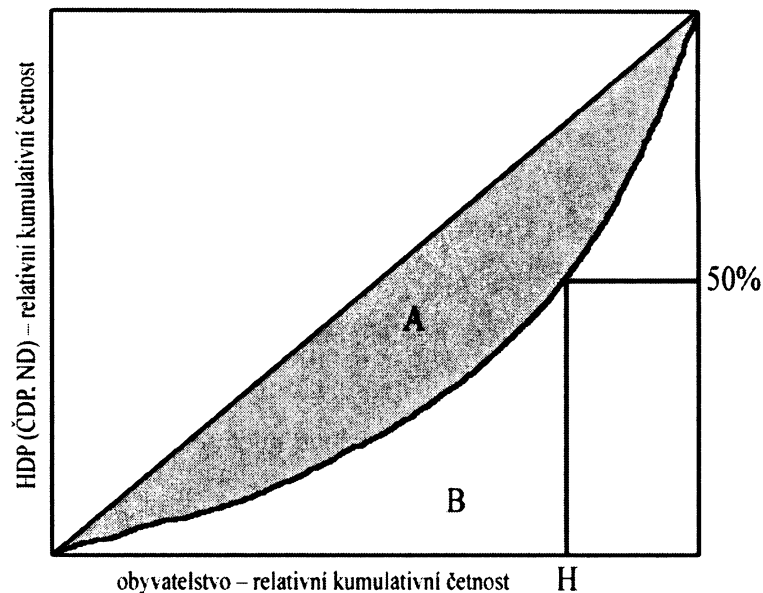
Hodnotit společensko-ekonomickou diferenciaci lze rozličnými způsoby. Podle Milanovice (2005) můžeme rozlišit tři základní přístupy k měření regionálních nerovností. První koncept přistupuje ke všem jednotkám jako k rovnocenným, tj. neuvažuje rozdíly v jejich populační či územní velikosti. Druhým, přesnějším pojetím regionálních rozdílů, je zohlednění populační velikosti jednotek (populační vážení). Sledována je tak vlastně obdoba výše zmíněné celkové nerovnosti mezi obyvatelstvem, i když každému obyvatele je přisouzen průměrný příjem daného regionu. Pro srovnání Číny a Indie užíváme především tohoto konceptu. Třetí a nejpřesnější způsob měření je zároveň datově nejnáročnějším. Museli bychom mít výši příjmu každého člověka nebo domácnosti. Výsledkem by tedy byla míra nerovnosti mezi všemi obyvatele. Taková informace vždy schází a v empirických studiích je nahrazena odhady na základě výběrových šetření, které byly pro Čínu i Indii již zmíněny výše v kap. 2.3. Dále se proto věnujeme zejména druhému konceptu nerovností regionálních.

3.1.3. Kvantifikace nerovností

Součástí práce a hodnocení je kvantifikace a popis nerovností. Způsobů jakými se tato otázka řeší, je celá řada. Jednoduše a názorně distribuci můžeme vyjádřit např. frekvenční křivkou, která má oproti jednočíslným mírám výhodu, že nám poskytuje informaci o celém průběhu rozložení. Další možností je pak užití jednodušších či složitějších jednočíslných měř a indexů. Každý ukazatel má svá úskalí, kterými může být například různá citlivost k různým částem distribuce. Autoři, kteří se zabývají nerovnostmi, užívají často podobných měř. Tyto obvyklé ukazatele jsou proto i základem našich hodnocení.

Řada ukazatelů se dá lehce představit na Lorenzově křivce (oblouku), která názorně zobrazuje kumulativním rozložení sledovaného jevu mezi jednotkami. Prvním námi užívaným indikátorem je H, jehož hodnota odpovídá procentnímu podílu obyvatel (území), na které připadá „méně koncentrovaná“ polovina daného jevu. Je citlivější k vrchním částem distribuce. Užit se dá i v případě, kdy máme data jen za regiony s koncentrovanější polovinou jevu.

Obr. 3.1 – Lorenzův oblouk

Zdroj: vlastní nákres

Dalším ukazatelem založeným na Lorenzově oblouku je Giniho koeficient. Jeho výhodou je i relativní nezávislost na počtu pozorování (zde provincií či států). I tento ukazatel je méně citlivý ke spodním částem distribuce oproti částem vrchním, ke kterým je však v porovnání s ostatními používanými ukazateli citlivý asi nejméně. To znamená, že jej nejméně ovlivňují extrémní hodnoty. Giniho koeficient se rovná podílu plochy A a B (viz obr. 3.1). Čím je křivka více „prověšená“, tím je nerovnost a koeficient vyšší. Ten může nabývat hodnot od 0, která znamená úplnou rovnost, do 1, vyjadřující úplnou nerovnost. Způsobů výpočtu je hned celá řada a v naší práci bylo užito vyjádření z kumulativních četností (Kühnl a Pavlík 1985):

$$G_{pop} = \sum_{i=1}^{n-1} \left[\frac{kum}{f_i(u)} * \frac{kum}{f_{i+1}(p)} - \frac{kum}{f_{i+1}(u)} * \frac{kum}{f_i(p)} \right]$$

kde n je počet regionů, i je pořadí regionů seřazených podle intenzity jevu (například HDP na obyvatele), $f_i(u)$ je relativní podíl na území nebo populace regionu a $f_i(p)$ je relativní podíl na HDP.

Pro lepší srovnání jsme vymezili stejný počet relativně homogenních regionů v obou státech (viz kapitola 3.1.6.). Abychom zjistili, zda-li jsou nerovnosti více „syceny“ rozdíly mezi skupinami nebo uvnitř skupin, užíváme Theilova indexu, který patří do tzv. třídy ukazatelů generalizované entropie (více Theil 1979). Například v porovnání s Giniho koeficientem je však tento index značně citlivý k oběma a hlavně k vrchnímu konci distribuce, tedy k extrémním hodnotám sledovaného jevu. Proto mají k tomuto indexu nejvýrazněji přispívat ekonomicky a populačně nejsilnější jednotky. Z tohoto plyne, že jednotky blízko nulové hodnoty se na výsledné nerovnoměrnosti podílejí málo a naopak jednotky nejdále od nulové hodnoty jsou nejvýznamnějšími „přispěvateli“ k diferenciaci sledovaného souboru. Opět existuje více způsobů jeho výpočtu, používáme následující:

$$T = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{y_i}{y} \ln \frac{y_i}{y}$$

kde T je Theilův index celkové nerovnosti, n je populační velikost, y značí průměrný příjem na osobu, y_i vyjadřuje příjem i -té jednotky. V naší práci užíváme místo příjmu ukazatele HDP, ČDP či národního důchodu. Opět platí, že čím je hodnota Theilova indexu vyšší, tím je také vyšší nerovnost. Výhodou Theilova indexu celkové nerovnosti je, že může být rozložen na nerovnosti mezi j skupinami (M) a sumu nerovností uvnitř j skupin (V) (Novotný 2004):

$$T = M + V = \sum_{i=1}^k \frac{n_i}{n} \frac{y_i}{y} \ln \frac{y_i}{y} + \sum_{i=1}^k \frac{n_i}{n} \frac{y_i}{y} \frac{1}{n_i} \sum_{j=1}^{n_i} \frac{y_{ij}}{y_i} \ln \frac{y_{ij}}{y_i}$$

Mezi-regionální složku M navíc rozkládáme (kapitola 3.2.3. a 3.3.3.) dle příspěvků jednotlivých regionů, aby bylo zřejmé, jak k výsledné nerovnoměrnosti přispívají. Z příslušného grafu by měly výrazněji vystupovat příspěvky ekonomicky a populačně nejsilnějších jednotek.

3.1.4. HDP a další ukazatele

Výsledky jsou určitě ovlivněny kvalitou dat a zvolenými indikátory. U mnoha autorů prací se setkáváme se studiem distribuce příjmů mezi obyvateli různých regionů, pro níž existují vcelku spolehlivá data. Jednou z případných alternativ jsou nerovnosti ve spotřebě, které bývají obvykle menší, což vyplývá hlavně z faktu, že při vzrůstající spotřebě dochází k poklesu

mezního užítku. Takže po uspokojení většiny základních potřeb peníze přinášejí stále menší užitek. Spotřeba domácností a jednotlivců má oproti příjmům tu výhodu, že nenabývá nulové hodnoty (Champernowne a Cowell 1998).

Nevýhodou empirických hodnocení nerovnosti v příjmech či spotřebě zůstává relativní nedostupnost dat, s níž se setkáme u rozvojových států nepoměrně častěji než u států vyspělých. Tento problém nás tak na úrovni států/provincií (Indie/Číny) nutí užívat ukazatele podobné hrubému domácímu produktu. Přestože HDP byl a je rozsáhle kritizován, zůstává jedním z nejvíce užívaných ukazatelů pro posouzení vývoje a diferenciaci ekonomické produktivity, která je však také základem diferenciaci životní úrovně. HDP je celková peněžní hodnota statků a služeb vytvořená za dané období na určitém území. Zohledňuje tedy i výrobu, jejíž výsledky odplývají do zahraničí (rozdíl oproti HNP). Kromě HDP a jeho odhadů v případě Indie i Číny užíváme národního důchodu jednotlivých států/provincií – 1950-1955/1952-1990. Dále je to u Indie také čistý domácí produkt států (dále jen ČDP v letech 1980-2002). ČDP se od HDP liší odpisem upotřebeného kapitálu a více se blíží národnímu důchodu, tedy z našeho pohledu vhodnějším ukazateli.

Problematika HDP a obdobných ekonomických ukazatelů je opravdu obsáhlá a její další rozvíjení zde není možné (blíže viz Zámečník 2001). Problém nacházíme kupříkladu v rozdílech cen mezi jednotlivými regiony. Za jednu peněžní jednotku si v různých regionech Číny i Indie koupíme různé množství jednoho statku. V mezinárodních srovnáních jde o porovnání přes paritu kupní síly. Publikované řady ukazatelů obou zemí je však většinou nezohledňují. Vzhledem k životním nákladům však cenová hladina může hrát důležitou úlohu. Při posouzení cen se srovnává cena stejného spotřebního koše (cena souboru vybraného zboží). Podíl mezi nejdražší a nejlevnější cenou takového koše dle provincií byl v Číně v roce 1986 roven 1,47 násobku a v roce 2004 1,71 násobku (více k Číně Brandt a Holz 2005) a tato skutečnost může tedy poměrně významně ovlivnit i úroveň reálných regionálních rozdílů. Stejně jako v Číně jsou i rozdíly v cenových hladinách pro hodnocení Indie poměrně významné (více k Indii Deaton a Tarozzi 2000). Informace z obou států jsou časově omezené a kompilace, které by byly srovnatelné například z hlediska spotřebních košů zcela chybí. Jak jsme však právě naznačili, uvážení rozdílů v cenových hladinách mezi regiony sledovaných zemí by bylo vhodné.

Bylo již řečeno, že výše HDP, popřípadě podobných indikátorů, je spíše ukazatelem ekonomické produktivity obyvatelstva než kvality jeho života, o kterou nám v práci také jde.

Proto jsou hodnocení doplněna o některé ukazatele, které vznikly během 2. poloviny 20. století a mají odlišnou vypovídací schopnost. Některé byly navrženy jako reakce na četné nesprávné interpretace HDP, jako ukazatele kvality života. Jsou obvykle mezinárodně srovnatelné. I v mezinárodním rozvedení disponujeme relativně omezeným rozsahem, zejména z hlediska dlouhodobějšího vývoje. Při sledování vnitrostátních regionálních rozdílů jsou tyto ukazatele ještě podstatně méně četné. Pro naše srovnání společenských a ekonomických rozdílů a vývoje tak kromě zmíněných indikátorů připadají v úvahu například Human Development Index nebo ukazatel naděje dožití při narození. Za jednotlivé světové země je oba publikuje OSN. HDI je zřejmě nejkomplexnějším ukazatelem, který užíváme. Mezi HDI, nadějí dožití při narození a ekonomickými ukazateli obvykle nacházíme silné vazby (viz kapitola 3.4 a přílohy VII-XII).

3.1.5. Použitá data a jejich kritika

Data k této práci se dají podle svého původu rozdělit na ta, která jsou ve své finální podobě publikována zdroji vnějšími a ta, která pocházejí z oficiálních statistických zdrojů obou států. Mezi první řadíme informace o HDI a naději dožití při narození a pocházejí z příslušných HDR. Dále jde o data o HDP na úrovni států převzaté z Maddisonových ekonomických řad (Maddison 2003). Omezená srovnatelnost prvních i druhých vyplývá z jejich rozdílného původu.

Dostupnost a kvalita dat se pochopitelně odvíjí od okolností politických, historických, ekonomických a obzvláště od existence kvalitního statistického aparátu (Národní statistický úřad v Číně dále NSÚ a Centrální statistická organizace v Indii dále CSO). Období 2. poloviny 20. století, které máme na zřeteli, se vyznačuje již poměrně solidní datovou základnou v obou případech. Přesnější statistiky proto v Číně na národní úrovni sledujeme od 50. let.

Čínská statistika má historické zkušenosti se zkreslováním informací. V období „Velkého skoku“ (1958-1961), kdy miliony Číňanů trpěly hladem a umíraly, zveřejnily oficiální zdroje zprávu o rekordní sklizni obilí. V současnosti čínský statistický úřad vykazuje značné nárůsty HDP, a tak opět vyvstává otázka věrohodnosti statistik. V kontrastu tak stojí vysoký nárůst HDP (8 % v roce 2000) a mírný nárůst či pokles spotřeby energie v období konce 70. let až počátku 21. století (růst jen o 0,14 % v roce 2000). Nesrovnalosti jsou v rozporu s logikou i historickým vývojem států na podobném stupni rozvoje (více Rawski 2001). Proto je mnohdy růst považován za přeceněný. Už v 90. letech se statistický úřad pokoušel o obejití provinčních statistik, které byly považovány za nevěrohodné díky nadhodnocování výsledků. Ani

v současnosti není metodika Číny zcela jasná a i proto pochybnosti přetrvávají. Je tak předmětem diskuze, zda jsou údaje ovlivněny politickým tlakem, přestože je v Číně zákonem garantovaná nezávislost statistiky na všech úrovních (viz informace na webu NSÚ). Holz se však domnívá, že v dlouhodobých trendech a řadách jsou čísla sice diskutní, ale jinak vcelku spolehlivá (Holz 2003). Hlavním zdrojem zde byly stránky NSÚ Číny, kde jsou k dispozici statistické ročenky od roku 1996. Tato data jsou pak doplněna hlavně o starší údaje z článku Williamsona (1965), diplomové práce L. Kučery (1999) a různých dílů HDR. Také proto je na místě obava z jejich srovnatelnosti.

Indie jako samostatný stát vznikla v roce 1947. Přestože její statistika má kořeny již v 1. polovině 20. století, je pro nás výchozím bodem rok 1950. Hlavním zdrojem zde byla CSO, která zajišťuje implementaci jednotných metod v různých indických státech, ze kterých data o produkci a cenách sbírá. Obvykle je dále neupravuje. Jsou však rozdílné kvality. V Indii tak také chybí soulad mezi růstem HDP a růstem spotřeby energie, podezřelý je i několik desetiletí trvající růst zemědělské produkce, stejně jako bylo v minulosti zpožděné uveřejňování informací (Bhattacharya a Sakthivel 2004). V literatuře se jinak zřídka setkáváme s kritikou informací, která by spojovala výsledky s politickou manipulací. Přesvědčení, že k tomu nedochází zřejmě vyplývá i z demokratické povahy Indie. Prvním rokem souvislé každoroční řady ČDP je 1980. Některá data o obyvatelstvu pak pochází z oficiálních stránek indického sčítání obyvatelstva. Údaje najdeme ještě v diplomové práci M. Kupsy (2002) a jsou také převzaty z článků Williamson (1965), Barua a Das (1996), Wilson (2001) a z různých dílů HDR.

Představená kvantitativní hodnocení tak mohou být limitována srovnatelností dat a učiněnými odhady, jimž bylo obtížné se vyhnout. Přesto není, jak je z výsledků a jejich srovnání s pracemi řady jiných autorů jasné, takové srovnání natolik zkrácené, abychom mohli hovořit o jeho úplné irelevantnosti. Pro zpřesnění hodnocení by bylo vhodné vycházet z kompaktnějších datových řad, jejichž dostupnost je však v našich podmínkách omezena například na mezinárodní výpůjčky. To by bylo vhodné realizovat např. u publikace Hsueh a kol. (1993), která pro Čínu poskytuje časově detailnější pohled než jaký je předkládán v této práci.

3.1.6. Regionalizace

Z hlediska vnitřních jednotek obou zemí, které jsou použity pro další empirická hodnocení, se zde pohybujeme na dvou řádovostních úrovních. První je existující administrativní členění – v případě Číny na úrovni provincií (29 jednotek) a v případě Indie na úrovni států (19 jednotek). Druhá úroveň odpovídá v obou zemích vždy čtyřem regionům⁴, které vzniknou sloučením provincií, resp. států. Důvodem doplnění analýzy o tuto druhou méně detailní úroveň je jednak porovnatelnost vypočtených koeficientů regionálních nerovností mezi oběma zeměmi (tzn. odstranění o poznání detailnějšího pohledu na regionální diferenciaci v případě Číny) a dále pak snaha o použití velikostně relativně porovnatelných jednotek. Rozlohou největší hodnocená jednotka Sin-ťiang a Madhjadpradéš je zhruba 266krát resp. 299krát větší než jednotky nejmenší Šang-chaj a Dillí. Populačně pak S-čchuan převyšoval v roce 2004 nejméně lidnatý Tibet zhruba 43krát a Uttarpradéš nejmenší Manípur 75krát. Východiskem při vymezení regionů byly již provedené regionalizace (Indie – Das (1999), Kupsa (2002); Čína – Kučera (1999)), případně s některými úpravami. Vymezení regionů je naznačeno v obrázku 3.2 a 3.3.

Ve vývojových analýzách se navíc u obou zemí musíme vypořádat se změnami v administrativním členění, ke kterým během sledovaného období 2. poloviny 20. století došlo. Problematičtější je v tomto ohledu Indie, kde se odehrálo mnohem více zásahů. Změny se dají zhruba rozdělit na dva druhy. Za prvé došlo k zisku některých území, která byla ještě po vzniku samostatné Indie ve správě bývalých koloniálních velmocí Francie (Puttuččeri a další) a Portugalska (Góa a další). Proto nejsou tato území do výpočtů zahrnuta. Zkreslení však nemusí být podstatné – v roce 2001 tvořily pouhých asi 0,65 % území a jen 0,44 % populace Indie. Za druhé pak rozdělením původních států postupně vznikaly další státy a teritoria. Důvodem byla většinou snaha lépe reflektovat jazykové a kulturní hranice. Při výpočtech tedy bylo nutné data sčítat podle vymezení starších jednotek. Proto obsahují státy Asám, Paňdžab, Uttarpradéš, Madhjadpradéš a Bihár data i za jednotky, které z nich byly v průběhu sledovaného období administrativně vyčleněny.

---

⁴ Pojmu regionální nerovnost užíváme v této práci v dvojitým smyslu. První a širší význam značí obecně rozdíly v prostorové diferenciaci, v užším slova smyslu pak označení rozdílů mezi námi vymezenými regiony.

3.2.1. Vývoj mezi lety 1952-1978

Již na počátku sledovaného období existovaly v Číně poměrně významné rozdíly mezi provinciemi i regiony (viz příloha III). Příčiny lze hledat v různorodosti obrovského území v přírodních a lidských zdrojích, v poloze a někdy jsou spojovány také s vlivem evropských mocností, které se v pobřežních oblastech začaly výrazně realizovat kolem poloviny 19. století (Wei 1999). Čelní představitelé nově vzniklé ČLR, včele s Mao Ce-tungem, si už z počátku uvědomovali propastné rozdíly. Jejich politika byla od svého začátku vedena snahou o vyrovnání regionálních rozdílů a dosažení soběstačnosti provincií v potravinové a průmyslové produkci (Bao a Woo 2003). V období prvních sledovaných let 1952-1957 byl stát poměrně silně rozpočtově centralizován a vývoj tak mohl být do určité míry poplatný schopnosti centrálně řízené ekonomiky alokovat zdroje v zaostalejších provinciích. Přestože z hlediska mezi-provinciálních rozdílů (viz obr. 3.4) nedokládají naše výsledky žádné výraznější změny diferenciací (jednotlivé ukazatele dokonce naznačují opačné trendy), na úrovni čínských regionů sledujeme zřetelný pokles regionálních rozdílů (viz obr. 3.5).

Následuje 2. pětiletý plán (1958-1963) a významné změny v zemědělství (vznik komun) a průmyslu. Mao Ce-tung se pokusil pomocí levné domácí pracovní síly naivním způsobem industrializovat Čínu. Tento experiment bývá označován jako „Velký skok vpřed“. Dále byla provedena první rozpočtová decentralizace (více Qian a Weingast 1996). Souhra těchto faktorů a nepřízeň přírody (sucha, záplavy) vyvrcholila „Velkým hladomorem“ na přelomu 50. a 60. let. Od roku 1957 se rozdíly mezi provinciemi podle všech počítaných měř prohlubují až zhruba do roku 1960 (viz naše výsledky a obdobně např. Liu, Yao a Zhang 2001). Rozdíly mezi regiony Číny i nadále klesají.

V následujícím období jsme svědky ekonomického růstu a zotavení se z minulých let. Z hlediska politického vývoje je od roku 1963 (zejména díky mezinárodní politické situaci, kdy se objevují obavy z cizího vojenského vpádu především z východu – hrozba přítomnosti USA ve Vietnamu) kladen stále větší důraz na rozvoj soběstačnosti a obranyschopnosti západních území („Třetí fronta“). Snižují se mezi-provinciální i mezi-regionální diferenciací.

Trend se však na obou měřítkových úrovních postupně obrací a zhruba od roku 1967 rozdíly začínají narůstat. Tento vývoj lze spojovat i s „Kulturní revolucí“ počínající rokem 1966 a mající tragické důsledky pro čínskou ekonomiku. Z pohledu příjmů obyvatel jednotlivých provincií došlo k relativnímu oslabení pozice některých západních provincií (pokles příjmů)

vůči provinciím východním (zpomalení růstu příjmů) (Liu, Yao a Zhang 2001).

V naší analýze nacházíme jeden z nejvýznamnějších vrcholů regionálních nerovností celé poloviny století v roce 1977. K tomuto vývoji pravděpodobně přispělo hned několik faktorů. Za prvé je to výchozí úroveň nerovností. Za druhé dochází z hlediska regionální politiky během 70. let k upuštění od preference vnitřních oblastí, a to také v důsledku zlepšení mezinárodních vztahů s USA a naopak s jejich zhoršením se SSSR. Za třetí sledujeme na začátku 70. let zlepšení makroekonomického vývoje Číny. Je patrná zejména snaha o hospodářskou spolupráci se zahraničím. Roční obrat mezinárodního obchodu dynamicky roste a mezi lety 1972 a 1973 se prakticky zdvojnásobuje, což byl do té doby jev v Číně nevídaný. Začíná i druhá vlna rozpočtové decentralizace (Wei 1999). To vše přispívá na sklonku Maovy vlády k nárůstu regionálních disparit Číny na úrovni provincií i regionů. Jsme svědky určité přehry modernizačních snah.

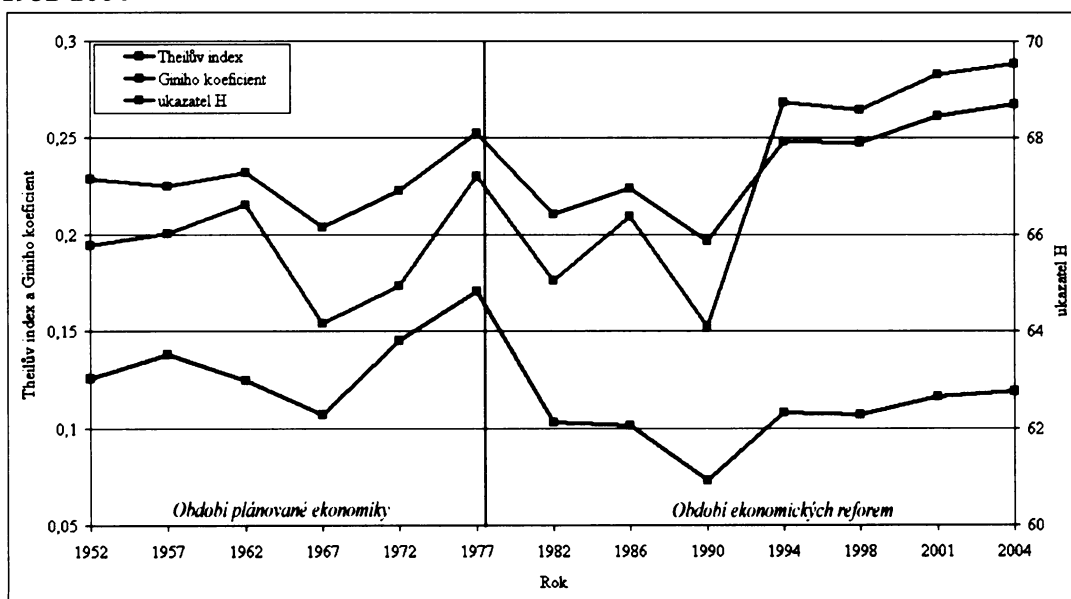
3.2.2. Vývoj mezi lety 1978-2004

Jedním z hlavních cílů politiky po roce 1978 je ekonomická modernizace, která má své počátky již v 70. letech. Čína se částečně otevírá zahraničnímu obchodu a investicím, což bývá označováno termínem „Politika otevřených dveří“. Nejprve byla omezena pouze na dvě vybrané provincie s výhodnou polohou a s částečnými vazbami na zahraniční trhy (Hongkong, USA či Taiwan). Byly to Kuang-tung a Fu-tien, které se staly jako první na počátku 80. let speciálními ekonomickými zónami (SEZ). Skutečný začátek reformního období nastává v roce 1978, kdy je spuštěna 1. fáze zemědělské reformy. Decentralizována je zemědělská produkce (povoleno soukromé hospodaření) a počíná dynamický růst tohoto sektoru (Fan 1997), což mohlo mít vliv na celkovou úroveň nerovností. Podle Kanbura a Zhanga (2005, str. 93) došlo v letech 1978-1987 k výraznému snížení rozdílů ve spotřebě mezi městským a zemědělským obyvatelstvem Číny. Podle našich výsledků se pak diferenciací mezi provinciemi i regiony v tomto období snížila.

V 6. pětiletém plánu (1981-1985) političtí představitelé přijali za svou politiku „ladder-step“, jejímž záměrem bylo rozdělení území Číny do 3 regionů podle polohových, společenských, ekonomických a historických charakteristik provincií – na východ, střed a západ (Weng 1998, str. 426). Regionální rozdíly by sice podle předpokladů měly nejprve růst v důsledku komparativní výhody pobřežních částí země, avšak později by se měl rozvoj přenést

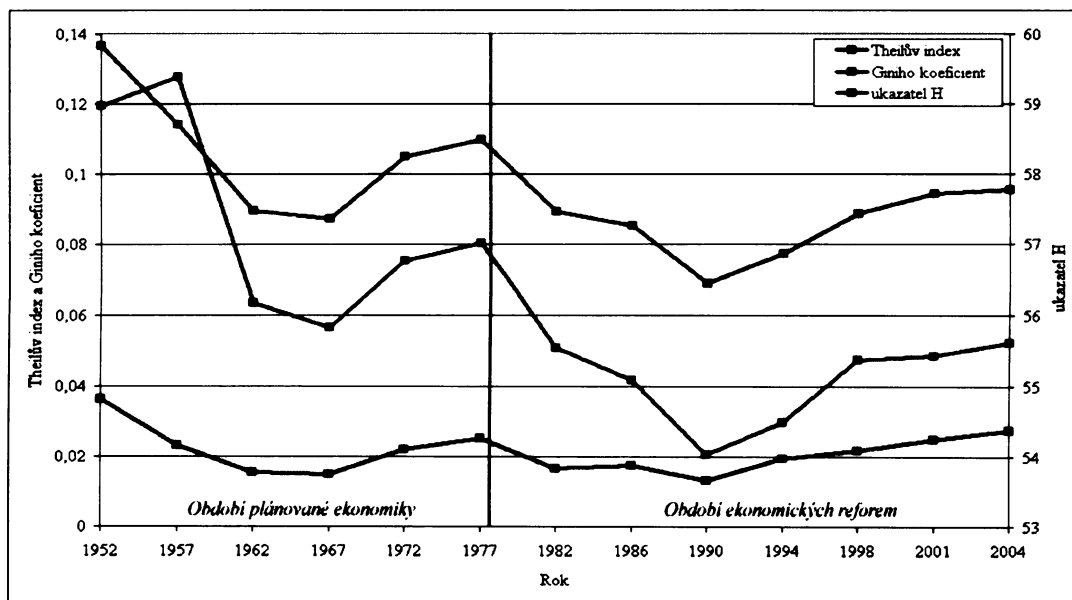
i do provincií více na západ. Důležitou roli by pak hrály difúzní procesy – například šíření technologií (více Brun, Combes a Renard 2002). Ty by se zde rozvinuly hlavně pomocí domácích a zahraničních investic, pro něž zde byly vytvořeny příhodnější podmínky. Kolem poloviny 80. let se zahraničí otevírají některá další pobřežní města a ekonomické zóny. Na počátku 90. let se otevírají i některá města a území vnitrozemí (Bao a Woo 2003). Dynamicky stoupá výše PZI a probíhá další rozpočtová decentralizace (Karbur a Zhang 2005). Mezi lety 1977-1990 dochází na obou úrovních ke snižování rozdílů, zatímco od roku 1990 pak disparity v HDP mezi provinciemi i mezi regiony rostou, a to až do posledního sledovaného roku. Znázornění konečného stavu územní diferenciacce podle HDP na obyvatele se nalézá v příloze IV.

Obr. 3.4 – Vývoj Theilova indexu, Giniho koeficientu a ukazatele H, provincie Číny, 1952-2004

Zdroj: Williamson 1965, Kučera 1999, Statistická ročenka Číny – 1996-2005; vlastní výpočet

Obr. 3.5 – Vývoj Theilova indexu, Giniho koeficientu a ukazatele H, regiony Číny, 1952-2004

Zdroj: Williamson 1965, Kučera 1999, Statistická ročenka Číny – 1996-2005; vlastní výpočet

3.2.3 Rozklad Theilova indexu regionálních nerovností Číny

Skrze rozklad Theilova indexu na vnitro-regionální a mezi-regionální složku (tj. na složku nerovností mezi provinciemi uvnitř regionů a složku nerovností mezi regiony) můžeme dále zjistit příspěvky jednotlivých měřítkových úrovní k celkové regionální, zde tedy mezi-provinciální, nerovnosti.

Z obr. 3.6 je vidět, že vývoj obou složek se až do závěrečného roku hodnocení zhruba shoduje s vývojem celkové nerovnosti. Jedinou výjimkou je hned první období, ve kterém sice zaznamenáváme divergenci mezi provinciemi regionů, na druhou stranu však i konvergenci mezi regiony. Prvé lze pojít s výraznými rozdíly v růstu provincií v rámci prakticky všech regionů a druhé pak s relativním oslabením pozice severovýchodního regionu. Nejdynamičtějším růstem v tomto období podstupuje jihozápad a v něm pak obzvláště populačně nejsilnější S-čchuan. Rozdíly mezi regiony se v porovnání s nerovnostmi mezi provinciemi regionů udržují na poměrně stabilní úrovni. Znamená to také, že dopad jednotlivých událostí byl uvnitř regionů značně diferencovaný. Existují tedy i jiné, a to podstatnější faktory ovlivňující ekonomický vývoj jednotlivých provincií než je jejich geografická makro-poloha (tj.

příslušnost k danému regionu). Příspěvky složek k mezi-provinciální nerovnosti se během let 1952-2004 měnily. Již na začátku celého období přispívají rozdíly mezi provinciemi v rámci regionů souhrnně asi 71,3 %. Tento podíl se během následujících 10 let sice zvýšil, avšak od roku 1962 dochází k jeho poklesu. Na konci období tvoří 77,0 %. Jak z rozkladu vyplývá, byl v celém období vývoj mezi-provinciální nerovnosti odvislý více od vývoje vnitro-regionální složky.

3.1. – Příspěvky jednotlivých měřítkových úrovní k celkové mezi-provinciální nerovnosti, Čína, 1952-2004

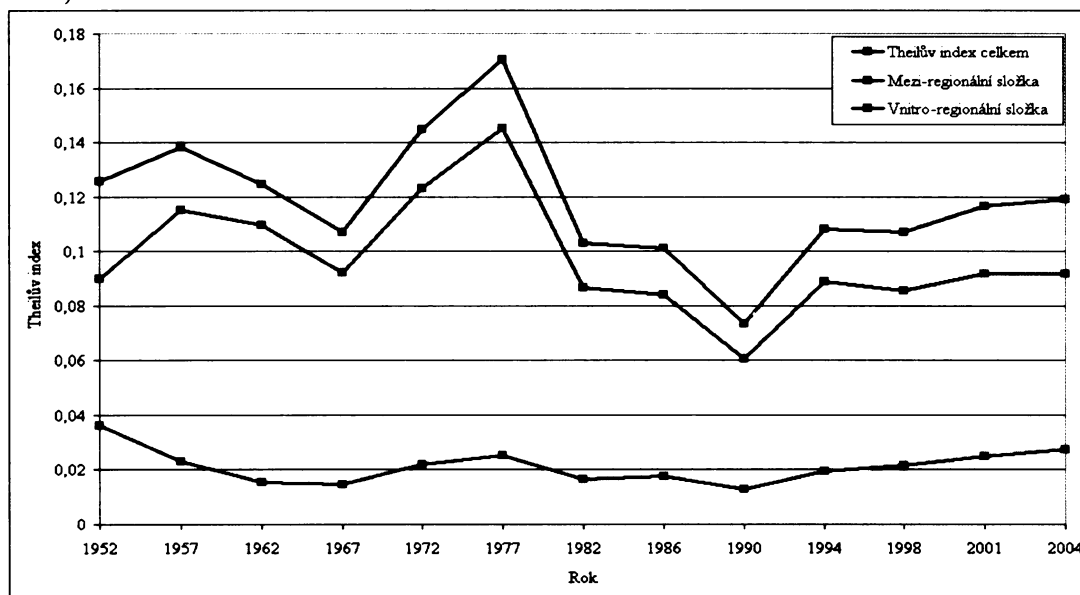
Nerovnoměrnost mezi:	1952	1962	1972	1982	1990	2001	2004
4 regiony	28,69	12,24	15,12	16,06	17,67	21,36	22,98
provincie uvnitř regionů	71,31	87,76	84,88	83,94	82,33	78,64	77,02
celkem	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Zdroj: Williamson 1965, Kučera 1999, Statistická ročenka Číny – 1996-2005; vlastní výpočet

Dále lze Theilův index rozložit na příspěvky jednotlivých regionů k mezi-regionální složce nerovnosti (viz obr. 3.7). V tomto ohledu je patrné, že výše mezi-regionální složky Theilova indexu odpovídala vývoji hlavně dvou populačně a ekonomicky nejsilnějších regionů a to severovýchodního a jihovýchodního. Příspěvek severovýchodního se postupně zmenšoval. Naopak k indexu od roku 1977 stále více přispíval vývoj jihovýchodního regionu. Jeho váha se díky populační a ekonomické síle a růstu (HDP na osobu) v průběhu období posiluje. Vývoj tohoto regionu je jednoznačně nejvýraznější změnou v průběhu sledovaného období. Ekonomicky nejslabší jihozápadní region přispíval celkem stabilně k Theilovu indexu zápornou hodnotou. Severozápadní region výsledek významně neovlivňoval. Nakonec můžeme říci, že ve východní části země nacházíme ekonomicky nejsilnější regiony. Na druhou stranu směrem na západ jsou spíše regiony slabší, což odráží situaci na úrovni provincií.

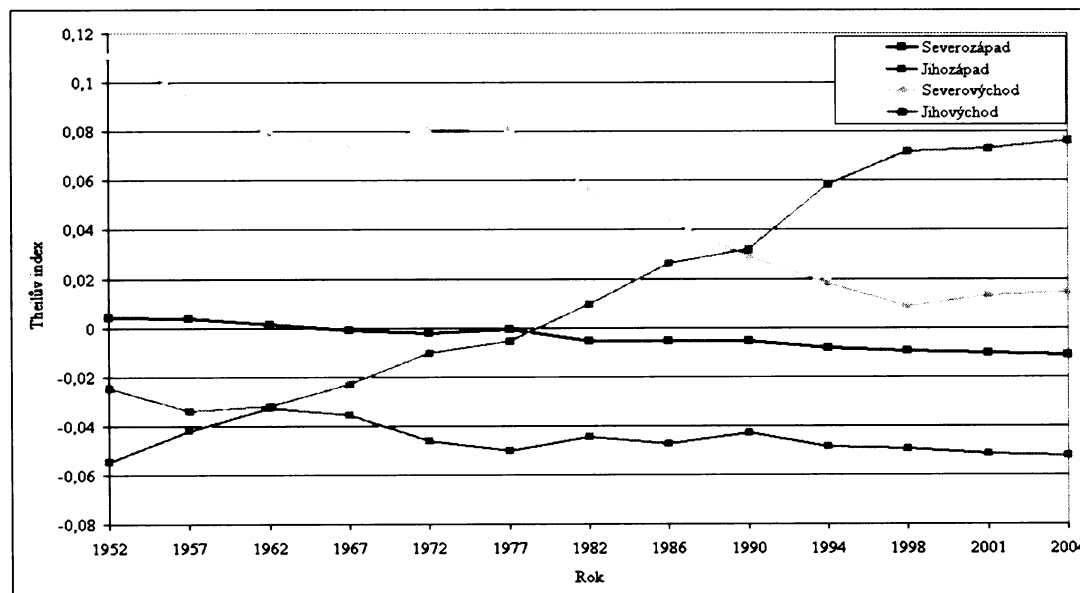
Obr. 3.6 – Vývoj podílů jednotlivých měřítkových úrovní na mezi-provinciální nerovnosti, Čína, 1952-2004

Zdroj: Williamson 1965, Kučera 1999, Statistická ročenka Číny – 1996-2005; vlastní výpočet

Pozn.: Theilův index celkem – míra nerovnosti mezi provinciemi Číny. Mezi-regionální složka – příspěvek k celkové nerovnosti tvořený nerovnostmi mezi čtyřmi regiony. Vnitro-regionální složka – příspěvek k celkové nerovnosti tvořený nerovnostmi mezi provinciemi uvnitř regionů.

Obr. 3.7 – Příspěvky jednotlivých regionů k mezi-regionální složce diferenciacce, Čína, 1952-2004

Zdroj: Williamson 1965, Kučera 1999, Statistická ročenka Číny – 1996-2005; vlastní výpočet

Pozn.: Jedná se o příspěvky jednotlivých regionů k mezi-regionální nerovnosti.

3.3. Regionální nerovnosti v Indii

Období od vzniku samostatné indické federace bývá obvykle děleno na dvě svým vývojem odlišné fáze, jejichž přelomem je rok 1991. Až do konce 80. let hrál v ekonomice ústřední roli stát, který významně zasahoval do jejího běhu a přerozděloval prostředky. Mimo jiné v souvislosti s rozpadem SSSR a krizí v Perském zálivu na začátku 90. let sledujeme reformy směřující ke snížení jeho úlohy a vážnější pokusy o liberalizaci indické ekonomiky.

3.3.1. Vývoj mezi lety 1950-1991

Stav regionálních rozdílů v Indii byl na počátku hodnoceného období (tj. v 50. letech 20. století), vedle vysoké sociální, kulturní i ekonomické rozmanitosti této země, ovlivněn dosavadními aktivitami koloniálních velmocí (zejména Velká Británie). Jejich hlavní zájem na konci 19. a v 1. polovině 20. století spočíval v obchodu. Úspěch jednotlivých oblastí tak mohl záviset také na existenci zdrojů nerostného bohatství, na zapojení zemědělství do mezinárodního obchodu, podnikatelském duchu obyvatelstva a neméně na blízkosti obchodních center (přístavů apod.). Někteří autoři rozdíl v růstu produktu (HDP) mezi jednotlivými státy a regiony, které byly již na samém začátku sledovaného období poměrně rozsáhlé (viz příloha V), přisuzují právě změnám v produktivitě zemědělství. Nejlepší výchozí pozici měly státy západní, severozápadní a jižní Indie. Zde byl v období 1890-1940 zaznamenán podle odhadů G. Blyna 5% růst zemědělské produkce, zatímco v oblastech východních a středních jsme svědky jejího 5% poklesu (více Baru 2004).

V polovině 20. století však Indie získává nezávislost a hlavní myšlenkový proud, z kterého první političtí představitelé indické federace čerpali inspiraci, byl socialismus. Přesvědčení, že stát má regulovat ekonomický rozvoj, hrálo proto velice důležitou roli. Základem politiky se staly stejně jako v Číně pětileté plány. Centrální federální vláda a jednotlivé státy monopolizovaly své postavení ve strategických odvětvích (dopravní infrastruktura, vzdělání, zavlažování, telekomunikace, energetika atd.). Na federální úrovni byla například zavedena plánovací komise (1950), jenž měla za úkol řídit přerozdělování prostředků a formulovat zmíněné plány. Přestože byli političtí představitelé už v této chvíli znalí rozdílů mezi státy a potažmo celými regiony, první plán, který se jimi soustředěně zabýval byl až třetí v období 1962-1967 (Baru 2004).

Nicméně období 52 let po získání nezávislosti můžeme podle vývoje regionálních

nerovností rozdělit do několika fází. První je vymezena lety 1950-1965. Jestliže budeme vycházet ze skutečnosti, že v tomto období většina obyvatelstva pracuje v zemědělství, které také produkuje asi polovinu HDP, můžeme pokles nerovností, jenž vyplývá z našich výsledků (viz obr. 3.8), přisuzovat nejspíše i změnám v tomto sektoru. Postupně byl omezen feudální zemědělský systém, v němž byli zemědělci povinni platit vlastníkům půdy za právo hospodařit na ní (Gajwani, Kanbur a Zhang 2006). Pokud sledujeme vývoj mezi-státní diferenciace, do roku 1955 dochází nejprve k pomalému růstu rozdílů, po kterém však následuje jejich snižování a posléze velice mírné zvýšení do roku 1965. Věnujeme-li se vývoji mezi-regionální diferenciace, nacházíme její nárůst až do roku 1960 a poté snížení.

Následuje období tzv. „Zelené revoluce“. Jejím cílem mělo být zvýšení produktivity zemědělství. Využity byly moderních technologie a šlechtěné odrůdy plodin. Zemědělské zázemí (dostatečné zásoby vody, vhodná zemědělská půda, organizace) indických států a regionů se významně liší. Nejvhodnější podmínky však nacházíme v severovýchodních státech Indie např. Paňdžáb či Harijána (USLOC 2005).

Barua a Das (1996) se zabývali kromě agregovaného ukazatele ČDP podle indických států i jeho rozkladu na jednotlivé sektory v letech 1970-1992. Jejich výsledky napovídají, že rostoucí rozdíly, se kterými se zde setkáváme od roku 1965 na obou měřítkových úrovních (obr. 3.7 a 3.8), jsou spjaty s růstem nerovnoměrnosti ve všech sektorech. Jelikož však většina ČDP pochází ze zemědělství a to vykazuje patrný nárůst nerovnosti spojený s obdobím „Zelené revoluce“, je i vývoj produktu poplatný víceméně jemu. Takže se mezi-státní i mezi-regionální úroveň nerovnosti podle všech ukazatelů zvyšují (obr. 3.7 a 3.8). Výjimku pak tvoří roky 1980-1985, kdy se rozdíly sledované na úrovni regionů nakrátko snižují. Pro období od zisku nezávislosti do počátku 90. let minulého století platí, že změny nerovností na mezi-státní úrovni jsou v porovnání s těmi, které následují v letech 1990-1995, jen pozvolné. V případě mezi-regionálních však hovoříme o nejdramatičtějších změnách (růstu) mezi lety 1985-1995.

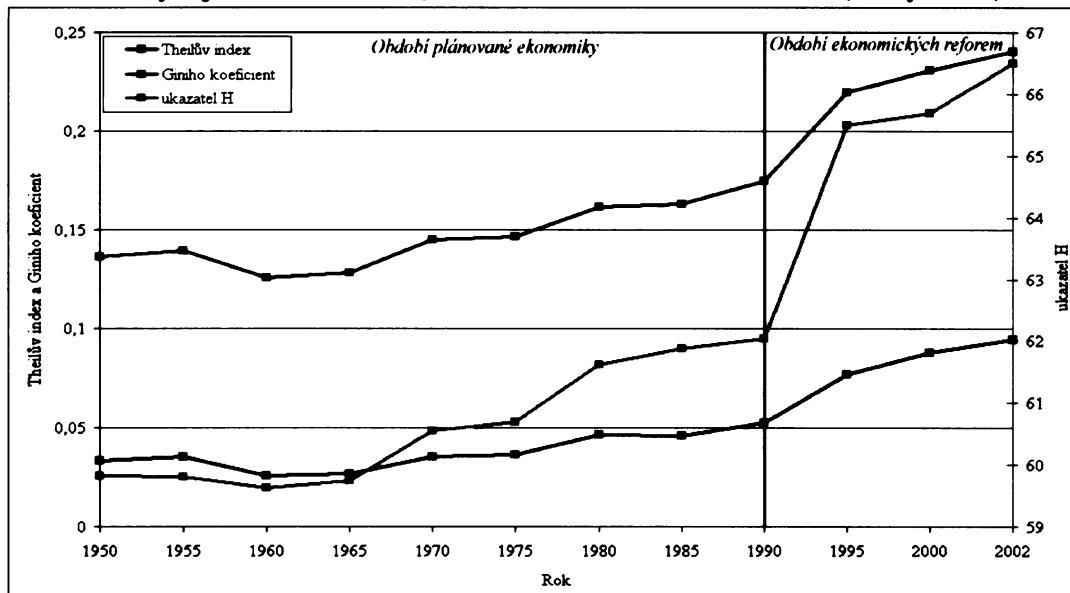
3.3.2. Vývoj mezi lety 1991-2002

V předchozích kapitolách (viz kap. 2.2.) jsme nastínili celkový socio-ekonomický vývoj obou zemí. V 80. letech byl růst HDP Indie ve srovnání s jinými rozvojovými státy nevýrazný. Ani sociální vývoj (v čele s problémem vysokého podílu obyvatelstva žijícího v chudobě) vrásky na čele indických politiků neubíral. Také mezinárodní politická a ekonomická situace

(rozpad SSSR, válka v Perském zálivu) přispěly ke krizi, která vrcholí na přelomu 80. a 90. let. Potřeba ekonomických reforem byla zřejmá.

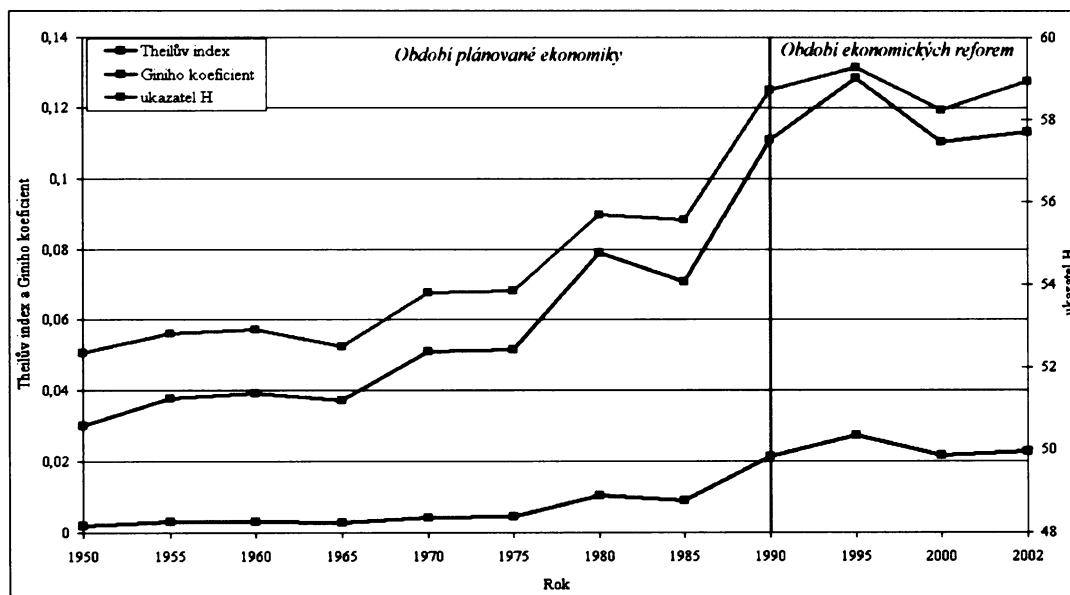
První jsou realizovány sice již v 80. letech, avšak hlavní vlna přichází v letech 90.. Směřují především k liberalizaci domácí ekonomiky, zahraničního obchodu a k přilákání PZI. Jsou zrušeny dovozní a výrobní licence, které byly základním kamenem plánované ekonomiky již od zisku samostatnosti a měly umožnit státu směřování zdrojů do zaostalejších regionů. Tento systém kladl překážky rozvoji tržní ekonomiky a zároveň přílivu PZI. Dále to bylo například zmenšení rozsahu a výše cel, které pomohlo rozvoji mezinárodního obchodu (např. Sheel 2001). Stejně jako v Číně byla provedena rozpočtová decentralizace a na ni navazující administrativní reformy s cílem zefektivnit investice veřejného sektoru (více Gajwani, Kanbur a Zhang 2006). Částečně tak byla oslabena pozice centra federace v přerozdělování prostředků. Příčiny jejich rozdílného vývoje po roce 1991 je proto spíše nutno hledat ve specifických podmínkách států a regionů (úroveň vzdělání, sektorová struktura a další ekonomické charakteristiky apod.), stejně jako v charakteru příslušných politik jednotlivých států, jejichž kompetence jsou poměrně široké. Spadá sem například správa vzdělání, zdravotnictví, rozvoj venkova (Ahluwalia 1999). Tentýž autor pak uzavírá, že pro rozvoj je důležité budování technické a společenské infrastruktury, není však samospasitelné. Je spíše předpokladem pro rozvoj investic ze soukromých zdrojů, jenž jsou podnětem jejich pokroku nebo přinejmenším významně korelují s růstem HDP států. Rozdíly mezi státy se po roce 1991 výrazně prohloubily. Stejně tomu tak je i mezi regiony, avšak po roce 1995 se trend obrací. V posledních dvou letech se rozdíly opět mírně zvětšují. Znázornění konečného stavu územní diferenciace podle ČDP na obyvatele se nachází v příloze VI.

Obr. 3.8 – Vývoj Theilova indexu, Giniho koeficientu a ukazatele H, státy Indie, 1950-2002

Zdroj: Williamson 1965, Barua a Das 1996, oficiální internetové stránky CSO; vlastní výpočet

Obr. 3.9 – Vývoj Theilova indexu, Giniho koeficientu a ukazatele H, regiony Indie, 1950-2002

Zdroj: Williamson 1965, Barua a Das 1996, oficiální internetové stránky CSO; vlastní výpočet

3.3.3. Rozklad Theilova indexu regionálních nerovností Indie

Opět se věnujeme rozkladu Theilova indexu mezi-státních nerovností. V letech 1950-1975 tvořil příspěvek mezi-regionální složky k indexu jen nepatrnou část a vývoj tak odpovídal příspěvku vnitro-regionální složky. Můžeme konstatovat, že v prvních 10 letech se státy uvnitř námi vymezených jednotek homogenizují, což koresponduje s konvergencí mezi všemi státy indické federace (viz kapitola 3.3.1.). Od roku 1960 až do roku 2002 se celkové rozdíly zvětšují. Odlišně se však vyvíjejí jednotlivé měřítkové úrovně. Podíl mezi-regionální složky se do roku 1990 zvýšil a dosáhl asi 41% podílu. Příčinou je hlavně prohlubující se propast mezi do té doby relativně úspěšnějším severozápadem a středem a slabším jihem a severovýchodem (obr. 3.10 a 3.11). Druhá polovina 90. let znamená mírný pokles mezi-regionální složky, v němž se zrcadlí dvě protichůdné tendence. Dynamický růst jihu a pokles zbylých regionů. Vnitro-regionální složka od roku 1990 opět rapidně zvyšuje svůj podíl, což můžeme přičíst celkovému zvýšení rozdílů v rámci regionů. Na konci sledovaného období najdeme v Indii, stejně jako v Číně, určité regionální kluby s podobnými socio-ekonomickými charakteristikami.

3.2 – Příspěvky jednotlivých měřítkových úrovní k celkové mezi-provinciální nerovnosti, Indie, 1950-2002

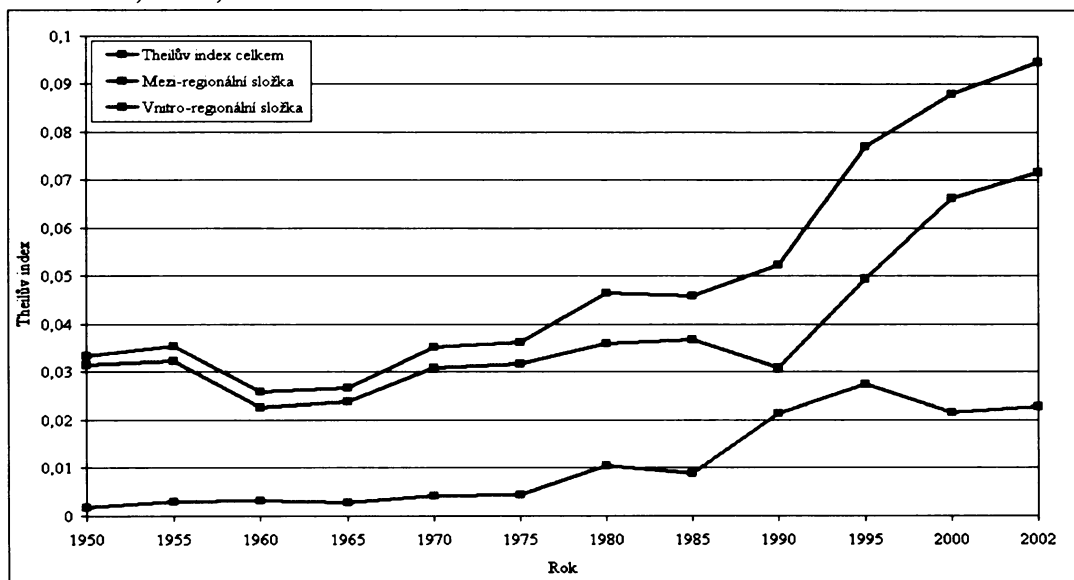
Nerovnoměrnost mezi:	1950	1960	1970	1980	1990	2002
4 regiony	5,55	12,24	12,03	22,69	40,98	24,07
státy uvnitř regionů	94,45	87,76	87,97	77,31	59,02	75,93
celkem	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Zdroj: Williamson 1965, Barua a Das 1996, oficiální internetové stránky CSO; vlastní výpočet

Jak jsme zjistili, byl vývoj mezi-regionální složky v prvních 35 letech ve srovnání s roky kolem přelomu 80. a 90. let méně dynamický. Z hlediska příspěvků regionů k mezi-regionální složce je toto období typické nevýraznými změnami. Stabilně nejvíce přispívá k diferenciaci region střed, jehož státy Maháráštra (především díky Bombaji) a Gudžarát patří podle ekonomických ukazatelů na osobu mezi nejsilnější státy. V roce 1950 byly na 4. resp. 6. místě v průměrném příjmu na osobu a o 25 let později na 4. resp. 3. místě v čistém domácím produktu státu na osobu. Nejlépe se v období 1965-1975 vyvíjel severozápadní region (možné souvislosti se „Zelenou revolucí“ byly zmíněny výše). Od roku 1975 se průběžně snižuje příspěvek všech regionů kromě středního. Mezi-regionální složka se vyvíjí stejně jako příspěvek středního regionu. Stejně tomu tak je od roku 1985, k čemuž přispívá i severozápadní region, a naopak

zhoršující se postavení severovýchodu a jihu. Na počátku 90. let dochází k významným změnám politické a ekonomické situace. Dále se prohlubuje diferenciaci až do roku 1995. Nejvýraznější změnou je rapidní ekonomický růst jižního regionu, který ještě v roce 1990 přispíval k celkové mezi-regionální diferenciaci silně negativně (a to dokonce zhruba stejným dílem jako region severovýchod), nicméně v následující dekádě se z hlediska tohoto příspěvku posunul do silně pozitivních hodnot, když k roku 2000 dokonce převýšil význam regionu střed. Během pouhých 12 let se z jihu, podle produktu na osobu nejslabšího regionu, stává region nejsilnější (viz příloha II). Na konci sledovaného období nám tak regionální obraz vykrytalizoval zhruba do podoby: silný jih a střed oproti slabšímu severozápadu a severovýchodu. Nutné je ještě podotknout, že severovýchodní region byl po většinu času zcela nejslabší. Postavení severozápadu je na druhou stranu ovlivněné skutečností, že zde existuje významná vnitřní diferenciaci mezi státy. V ohledu k ekonomickému produktu na osobu zde najdeme jedny z ekonomicky nejsilnějších oblastí (např. Dillí či Paňdžáb) a zároveň jedny z nejslabších (např. Uttarpradéš či Rádžasthán).

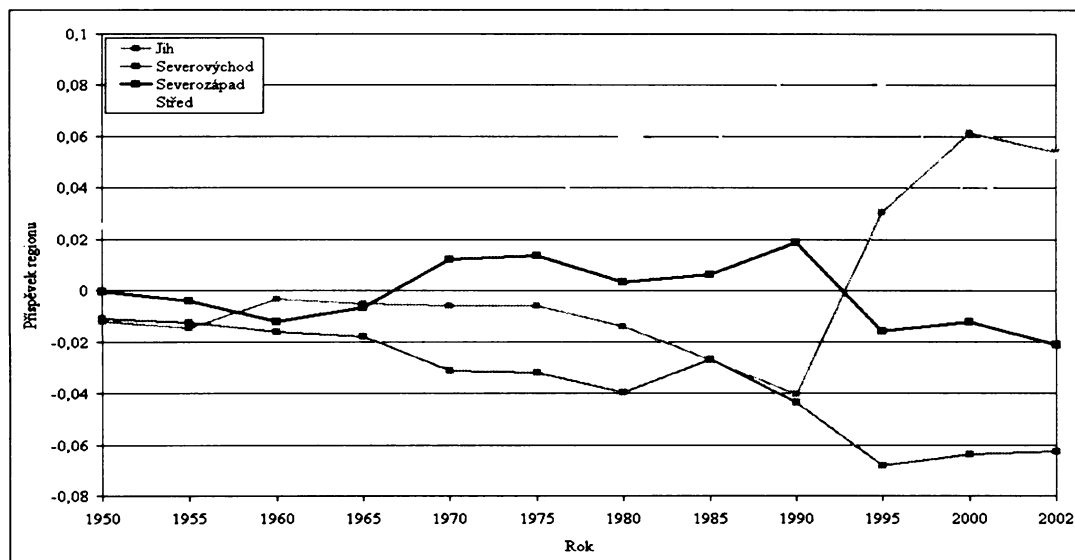
Obr. 3.10 – Vývoj podílů jednotlivých měřítkových úrovní na mezi-provinciální nerovnosti, Indie, 1950-2002

Zdroj: Williamson 1965, Barua a Das 1996, oficiální internetové stránky CSO; vlastní výpočet

Pozn.: Theilův index celkem – míra nerovnosti mezi provinciemi Číny. Mezi-regionální složka – příspěvek k celkové nerovnosti tvořený nerovnostmi mezi čtyřmi regiony. Vnitro-regionální složka – příspěvek k celkové nerovnosti tvořený nerovnostmi mezi provinciemi uvnitř regionů.

Obr. 3.11 – Příspěvky jednotlivých regionů k mezi-regionální složce diference, Indie, 1950-2002

Zdroj: Williamson 1965, Barua a Das 1996, oficiální internetové stránky CSO; vlastní výpočet
 Pozn.: Jedná se o příspěvky jednotlivých regionů k mezi-regionální nerovnosti.

3.4. Souvislost diference ekonomických a neekonomických ukazatelů

Dosud jsme se zabývali územní diferenciací Číny a Indie podle ekonomických ukazatelů obdobného typu, jakým je hrubý domácí produkt. Jim je také často věnována větší pozornost než alternativním indikátorům kvality lidského života. Oba druhy ukazatelů však spolu obvykle více či méně souvisí. To se snažíme doložit i v této poslední kapitole před úplným závěrem práce. Sledovali jsme vztahy mezi hrubým domácím produktem, Human Development Indexem a nadějí dožití při narození. Vypočtené korelační koeficienty jsou na 99% hladině významnosti. Jsou celkem vysoké a dokládají tudíž, že ekonomické ukazatele postihují i neekonomické rozdíly a naopak. Rozvedením, jenž navíc znázorňuje podobu jejich vzájemných vztahů v Číně a Indii, nalezneme v přílohách VII-XII. Z nich je zcela zřejmé, že obyvatelstvo čínských provincií žije celkově v lepších podmínkách než obyvatelstvo indických států. Přičemž vztah mezi HDP a nadějí dožití popřípadě HDI značí skutečnost, že do určité výše ekonomického ukazatele se úměrně zlepšují i ty neekonomické.

Tab. 3.3 – Korelační koeficienty mezi ukazateli kvality lidského života, Čína, 2000

	HDP	Naděje dožití při narození	Human Development Index
HDP	...	0,769	0,886
Naděje dožití při narození	0,769	...	0,906
Human Development Index	0,886	0,906	...

Zdroj: Statistická ročenka Číny 2004, CHHDR 2002

Pozn.: Korelace byly vypočteny na souboru 28 provincií (všechny podle nichž jsme provedli ostatní výpočty kromě Tibetu). Human Development Index se vztahuje k roku 1999.

Tab. 3.4 – Korelační koeficienty mezi ukazateli kvality lidského života, Indie, 2000

	HDP	Naděje dožití při narození	Human Development Index
ČDP	...	0,799	0,851
Naděje dožití při narození	0,799	...	0,936
Human Development Index	0,851	0,936	...

Zdroj: oficiální internetové stránky CSO, IHDR 2001, Wilson 2001

Pozn.: Korelace byly vypočteny na souboru 14 indických států (všechny podle nichž jsme provedli ostatní výpočty kromě Dillí, Himáčálpředěse, Džammú a Kašmíru, Manípuru a Tripury). Human Development Index se vztahuje k roku 2001.

4. Závěr

V poslední části této práce se pokoušíme shrnout výsledky, porovnat je se stanovenými hypotézami, diskutovat je a konečně také naznačit některé otázky, jimiž by bylo dále zajímavé se zabývat. Základním cílem práce bylo postížení socio-ekonomických disproporcí v Číně a Indii ve 2. polovině 20. století a jejich srovnání. Na počátku celého období shledáváme Čínu na obou měřítkových úrovních regionálně heterogennější než Indii. Celkový vývoj však plynul ve směru zmenšování rozdílů mezi těmito státy. Na sklonku studovaných let se rozdíly v regionální diferenciaci zmenšily, vzhledem k 2. polovině 20. století, na historické minimum. Došlo k tomu, že ačkoliv byla Čína po většinu období vnitřně diferencovanější než Indie, v jeho závěru je výše regionálních nerovností na obou měřítkových úrovních zhruba srovnatelná. (A regionally more heterogeneous country than India at the end of the period.)

Na začátku sledovaného období obě asijské země nacházíme mezi nejchudšími státy světa, na pre-industriálním stupni ekonomického vývoje. V příslušné kapitole jsme se věnovali teoriím a hypotézám, které většinou spojovaly ekonomickou modernizaci a růst s růstem nerovnosti jak v samotné společnosti tak v území. V několika následujících dekadách obě země hospodářsky rostou a zároveň procházejí ekonomickou strukturální transformací (přesun pracovní síly do průmyslu a služeb). Vývoj nerovností v uplynulých 50 letech přesto vykazuje v obou státech značně odlišné tendence. Pojdme se nyní podívat na konkrétní hypotézy a porovnat je s našimi výsledky.

1. S ekonomickým růstem a modernizací Číny a Indie v 2. polovině 20. století se bude zvyšovat i úroveň územní diferenciaci. Proto na konci sledovaného období najdeme vyšší míru nerovnosti než na jeho počátku.

Tuto hypotézu nelze zcela přijmout, potvrdila se totiž více méně jen v případě Indie. Od roku 1965 zde sledujeme skoro nepřerušovaný růst regionální diferenciaci. Na úrovni států tomu tak je až do roku 2002, na úrovni regionů do roku 1995. Na konci období nacházíme regionální rozdíly vyšší než na jeho začátku. U Číny je vývoj o poznání složitější. Na úrovni provincií se sice v dílčích vývojových etapách Theilův index shoduje s Giniho koeficientem i ukazatelem H, avšak celkově vykázal mírný pokles nerovnosti. Naopak zbylé dva indikátory dokládají mírné zvýšení nerovnosti. Na

úrovni regionů pak všechny ukazatele naznačují pokles územních disparit, a tudíž určitou homogenizaci území z pohledu velkých regionů. Celkově tedy v Číně nedošlo k jednoznačnému zvýšení ani snížení regionálních disparit.

2. Předpokládáme, že liberální ekonomické reformy a s nimi související růst během posledních desetiletí povede k ještě rychlejšímu prohlubování regionálních nerovností než v období předcházejícím.

Tuto hypotézu je opět možné přijmout na základě našich výsledků jen v případě Indie. Kolem přelomu 80. a 90. let se zde setkáváme s nejintenzivnějšími změnami ve směru zvyšování nerovností. V Číně tomu tak je mezi regiony i provinciemi až od roku 1990, tedy teprve zhruba desetiletí po iniciaci ekonomických reforem. Změny jsou však intenzivní pouze v dílčím časovém úseku jak v Číně tak Indii. Poté dochází k útlumu růstu regionální diferenciace. Srovnáváme-li tyto růstové tendence v Číně s dřívějším vývojem, nejsou tolik dynamické. Z rozkladu příspěvků jednotlivých regionů vyplynulo, že změny ekonomického klimatu vytvořily poněkud odlišné podmínky vývoje a přinejmenším v Indii znamenaly i podstatné posuny. Region jih zřejmě nejvíce odpovídal požadavkům, které na něj tyto změny kladly a zaznamenal proto rychlý růst. V Číně sledujeme také zlepšení jednoho, a to nejlidnatějšího jihovýchodního regionu. K němu však docházelo již v letech předcházejících. Zjevná je zde potřeba analýzy dalších podmiňujících faktorů, které za nedávným značně územně diferenciovaným růstem stály.

3. Do konce 70. let se bude v Číně v souvislosti s vládou Mao Ce-tunga dynamicky měnit úroveň regionálních nerovností. Najdeme zde několik minim a maxim, jenž budou zhruba asociované s praktikovanými politikami, jejichž dopad na celou společnost byl značný. V Indii předpokládáme až do přelomu 80. a 90. let svědky vývoje relativně klidnějšího (vzhledem k Číně).

Skutečně, léta 1952-1977 lze v Číně označit jako roky neklidného společenského i regionálního vývoje. Patrné je to zejména na úrovni provincií, kde bylo období, v němž byl Mao Ce-tung u moci, plně změn. Nacházíme zde dva vrcholy shodující se s obdobími „Velkého skoku vpřed“ a „Kulturní revoluce“. Naopak po těchto událostech vždy následují roky vyznačující se vyrovnáváním regionálních disparit. Ve srovnání s Čínou se v Indii skutečně vyvíjí regionální diference poněkud klidněji, a jak jsme již řekli, rozdíly se pozvolna kontinuálně zvyšují.

Druhý hlavní cíl práce bylo srovnání regionálního vývoje obou zemí s obecným vývojovým rámcem růstu, stabilizace a poklesu územních nerovností, v podobě v níž se s ní setkáváme také v empirické studii Williamsona (1965). Ten se zabýval právě regionálními nerovnostmi v souvislosti se přechodem národních ekonomik z pre-industriální do industriální fáze. A právě proto, že v polovině předešlého století nacházíme obě země na před-industriálním stupni ekonomického vývoje, což plyne především ze strukturálních ukazatelů, předpokládáme nárůst ekonomických nerovností. To se potvrdilo více či méně pouze u Indie. V případě Číny byl evidentně předpokládán „přirozený“ vývoj značně modifikován silnými politicko-ekonomickými regulacemi. Vzhledem k tomu, že proces strukturální transformace a urbanizace těchto dvou zemí se nachází v plném proudu a podle ukazatelů ekonomické produktivity se Čína a Indie mohou srovnávat s USA konce resp. poloviny 19. století, můžeme snad očekávat i dále se zvyšující úroveň regionálních nerovností.

Literatura:

- AHLUWALIA, M. S. (1999): India's Economic Reforms: An Appraisal. In: Sachs, J., Bajpai, N., Varshney, A. (ed.): India in the Era of Economic Reforms. Oxford University Press, s. 26-81.
- AHLUWALIA, M. S. (2002): Economic Reforms in India Since 1991: Has Gradualism Worked? *The Journal of Economic Perspectives*, 16, č. 3, s. 65-88.
- BAO, S., WOO, W.T. (2003): China: Case study on Human Development Progress towards the Millennium Developmental Goals at the Sub-National Level. Background Paper. *Human Development Report*, 27 s.
- BARU, S. (2004): Enterprise and Development In India – An Interregional Perspective. *India Review*, 3, č. 4, s. 385-404.
- BARUA, A., DAS, S.K. (1996): Regional inequalities, economic growth and liberalisation: A study of the Indian Economy. *The Journal of Development Studies*, 32, č. 3; s. 364-390.
- BHATTACHARYA, B. B., SAKTHIVEL, S. (2004): Regional Growth and Disparity in India: Comparison of Pre and Post-Reform Decades. *Economic and Political Weekly*, 29,č. 10, 18 s. K 5.8.2005 přístupné na: <http://iegindia.org/worksakthi244.pdf>.
- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2002): *Teorie regionálního rozvoje*. Nakladatelství Karolinum, Praha, 211 s.
- BRANDT, L., HOLZ, C.A. (2005): Spatial Price Differences in China: Estimates and Implications. *Připravuje se pro Economic Development and Cultural Change*, 43 s. K 5.8.2005 přístupné na: <http://ihome.ust.hk/~socholz/>.
- BRUN, F. F., COMBES, J. L., RENARD, M. F. (2002): Are there spillover effects between coastal and non coastal regions in China? *China Economic Review*, 109,č. 13, s. 161-169.
- DAS, A. (1999): Socio-economic Development in India: A Regional Analysis. *Development and Society*, 28, č. 2, s. 313-345.
- DEATON, A., TAROZZI, A. (2000): Prices and poverty in India. *Research Program in Development Studies*, Princeton University, 54 s.
- EHRlich, A., EHRlich, P (1983): Ecoscience: China's population crisis. *Mother Earth News*, s. 150-151.
- FAN, S. (1997): How Fast Have China's Agricultural Production and Productivity Really Been Growing? New Measurement and Evidence. *International Food Policy Research Institute*, Washington, D.C. 29 s.

GAJWANI, K., KANBUR, R., ZHANG, X. (2006): Patterns of Spatial Convergence and Divergence in India and China. Paper prepared for the Annual Bank Conference on Development Economics (ABCDE), St. Petersburg, January 18-19, 2006, 28 s.

HOLZ, C. (2003): „Fast, Clear and Accurate“: How Reliable Are Chinese Output and Economic Growth Statistics? *The China Quarterly*, 173, s. 122-163.

HSUEH a kol. (1993): *China's provincial Statistics, 1949-1989*. Boulder and Oxford: Westview Press, 595 s.

HDR – Human Development Report (2005): *Human Development Reports, United Nations Development Programme (UNDP)*. K 5.8.2005 přístupné na: <http://hdr.undp.org>.

CHAMPERNOWNE, D. G., COWELL, F. A. (1998): *Economic Inequality and Income Distribution*. Cambridge University Press, s. 5-6.

KANBUR, R., ZHANG, X. (2005): Fifty Years of Regional Inequality in China: a Journey Through Central Planning, Reform, and Openness. *Review of Development Economics*, 9, č. 1, s. 87-106.

KREJČÍ, J. (1996): *Lidský úděl a jeho proměnlivá tvář: duchovní základy civilizační plurality*. Nakladatelství Karolinum, Praha, 221 s.

KUČERA, L. (1999): *Vývoj regionálních rozdílů a struktur Číny*. Magisterská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 120 s.

KUPSA, M. (2002): *Analýza příčin ekonomických problémů Indie*. Magisterská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 96 s.

KUZNETS, S. (1955): Economic growth and income inequality. *The American Economic Review*, 45, č.1, s. 1-28.

KÜHNL, K., PAVLÍK, Z. (1985): *Úvod do kvantitativních metod pro geografii*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 267 s.

LEIWEN, J. (2002): Has China Completed Demographic Transition? Prezentováno na International Union for the Scientific Study of Population (the IUSSP), Regional Population Conference, 10-13 June, Bangkok, Thailand.

LIU, A., YAO, S., ZHANG, Z. (2001): Convergence of China's Regional Incomes: 1952-97. *Chinese Economics Review*, 12, s. 243-258.

MARKOVÁ, D. a kol. (1996): *Náboženství v asijských společnostech*. Orientální ústav AV ČR, Praha, 281 s.

MILANOVIC, B. (2005): Half a world: regional inequality in five great federations. *Journal of Asia Pacific Economy*, 10, č. 4, s. 408-445.

MORRISON, W. M. (2006): China's Economic Conditions. Congressional Research Service, The Library of Congress, 14 s.
K 5.8.2005 přístupné na: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33534.pdf>.

NOVOTNÝ, J. (2004): Společensko-ekonomická diferenciacie světa se zvláštním důrazem k rozdílům regionálním. Disertační práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 167 s.

PERLOFF, J., WU, X. (2005): China's Income Distributions, 1985-2001. *Review of Economics and Statistics*, 87, s. 763-775.

QIAN, Y., WEINGAST, B. R. (1996): China's Transition to Markets: Market-Preserving Federalism, Chinese Style. *Journal of Policy Reform*, č. 1, s. 149-185.

RAWSKI, T. G. (2001): What's Happening to China's GDP Statistics? *China Economic Review*, 12, s. 347-354.

SHEEL, A. (2001): Political Economy of India 1800-2001. *International Journal of Commerce & Management*, 11, č. 2, 17 s.

THEIL, H. (1979): World Income Inequality and its Components. *Economic Letters*, 2, s. 99-102.

USLOC (United States Library of Congress) (2005): The Green Revolution.
K 5.8.2005 přístupné na: <http://countrystudies.us/india/104.htm>.

WEI, Y.D. (1999): Regional inequality in China. *Progress in Human Geography*, 23, č. 1, s. 49-55.

WENG, Q. (1998): Local Impacts of the Post-Mao Development Strategy: The Case of the Zhujiang Delta, Southern China. *International Journal of Urban and Regional Studies*, 22, s. 425-442.

WILLIAMSON, J.G. (1965): Regional inequality and the process of national development: a description of patterns. *Economic Development and Cultural Change*, 13, č. 4, 2. část, str. 3-45.

WORLDWATCH INSTITUTE (2006): State of the World 2006: Special Focus: China and India. 237 s.

ZÁMEČNÍK, P. (2001): Efektivita versus rovnost. Diplomová práce. Institut ekonomických studií FSV UK, Praha, 77 s.

Zdroje dat:

Zdroje dat k Číně a Indii:

HDR – Human Development Report (1994): Human Development Reports, United Nations Development Programme (UNDP). K 5.8.2005 přístupné na: <http://hdr.undp.org>.

HDR – Human Development Report (2005): Human Development Reports, United Nations Development Programme (UNDP). K 5.8.2005 přístupné na: <http://hdr.undp.org>.

CHEN, S., RAVALLION, M. (2004): How have the worlds's poorest fared since the early 1980s? Policy Research Working Paper 3341, World Bank, Washington, D.C., 39 s.

MADDISON, A. (2003): The World Economy: Historical Statistics. OECD, Paris.

The World Bank – databáze PovcalNet

K 5.8.2005 přístupné na: <http://iresearch.worldbank.org/PovcalNet/jsp/index.jsp>.

UN – The United Nations (2000): Demographic Yearbook 1948-1997: Historical Supplement. United Nations, Department of Economic and Social Affairs.

K 5.8.2005 přístupné na: <http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/dyb/dybhists.htm>.

WILLIAMSON, J.G. (1965): Regional inequality and the process of national development: a description of patterns. Economic Development and Cultural Change, 13, č. 4, 2. část, str. 3-45.

WILSON, CH. (2001): On the Scale of Global Demographic Convergence 1950-2000. Population and Development Review, 27, č. 1, s. 155-171.

World Institute for Development Economic Research, United Nations University (WIDER UNU), www.wider.unu.edu

www.data.geocomm.com – Internetové stránky věnované mapové tematice.

Zdroje dat k Číně:

CHHDR – China Human Development Report (2002): Human Development Reports, United Nations Development Programme (UNDP). K 5.8.2005 přístupné na: <http://hdr.undp.org>.

CHHDR – China Human Development Report (2005): Human Development Reports, United Nations Development Programme (UNDP). K 5.8.2005 přístupné na: <http://hdr.undp.org>.

KUČERA, L. (1999): Vývoj regionálních rozdílů a struktur Číny. Magisterská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 120 s.

Statistická ročenka Číny (různé roky), National Bureau of Statistics of China.

K 5.8.2005 přístupné na: <http://www.stats.gov.cn>.

Zdroje dat k Indii:

BARUA, A., DAS, S. K. (1996): Regional inequalities, economic growth and liberalisation: A study of the Indian Economy. The Journal of Development Studies; 32, č. 3; s. 364-390.

IHDR – India Human Development Report (2001): Human Development Reports, United Nations Development Programme (UNDP).

K 5.8.2005 přístupné <http://planningcommission.nic.in/reports>

The Central Statistical Organisation of India – www.mospi.nic.in.

Přílohy:

Příloha I – Populační a ekonomické charakteristiky, regiony Číny, 1952-2004

	Obyvatelstvo							
	1952		1972		1994		2004	
	v mil.	%	v mil.	%	v mil.	%	v mil.	%
Severozápad	17,0	3,0	30,5	3,5	44,8	3,8	51,2	4,0
Jihozápad	97,6	17,5	139,8	16,2	188,5	15,9	204,4	15,8
Severovýchod	118,3	21,2	207,2	24,0	280,6	23,6	300,8	23,2
Jihovýchod	324,8	58,2	485,5	56,3	674,9	56,8	737,7	57,0
Čína	557,7	100,0	863,0	100,0	1188,8	100,0	1294,2	100,0
	HDP (národní důchod) na obyvatele							
	1952		1972		1994		2004	
	jüany	max = 100	jüany	max = 100	jüany	max = 100	jüany	max = 100
Severozápad	111	79	216	72	282	67	825	58
Jihozápad	57	41	147	49	229	55	684	48
Severovýchod	140	100	298	100	410	98	1337	94
Jihovýchod	93	67	225	76	419	100	1421	100
Čína	98	70	230	77	382	91	1261	89

Zdroj: Williamson 1965, Kučera 1999, Statistická ročenka Číny – 1996-2005; vlastní výpočet

Pozn.: Národní důchod do roku 1972 (včetně), Hrubý domácí produkt a národní důchod je v běžných cenách daného roku. Max=100: 100 je rovno úrovni HDP na obyvatele nejsilnější jednotky.

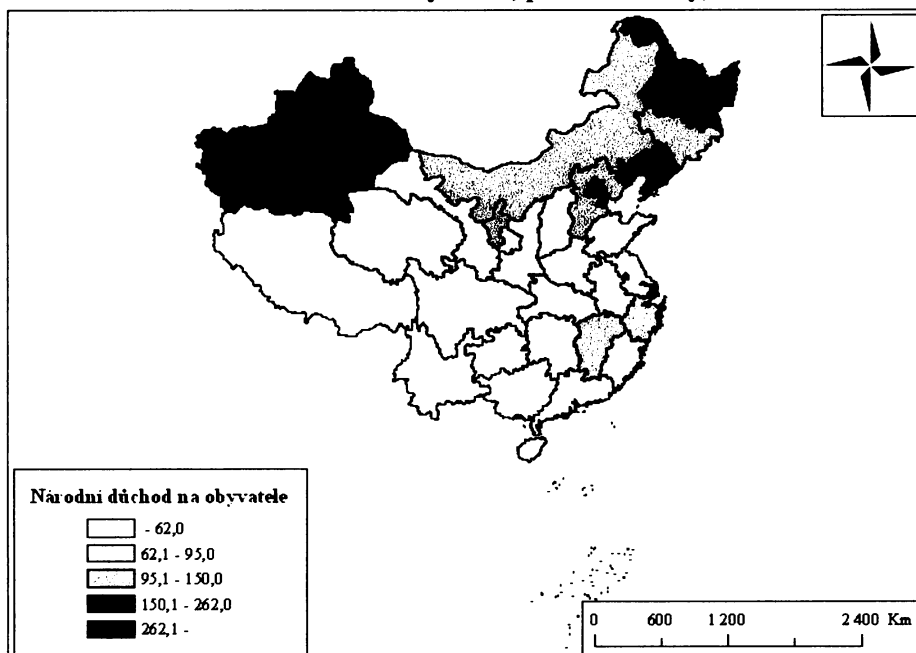
Příloha II – Populační a ekonomické charakteristiky, regiony Indie, 1950-2002

	Obyvatelstvo							
	1950		1970		1990		2002	
	v mil.	%	v mil.	%	v mil.	%	v mil.	%
Jih	93,3	26,2	132,4	24,9	195,1	23,4	226,5	21,6
Severovýchod	89,3	25,1	137,4	25,9	215,7	25,8	272,2	26,0
Severozápad	99,8	28,0	145,7	27,4	239,9	28,7	313,4	29,9
Střed	73,8	20,7	115,7	21,8	184,7	22,1	234,9	22,4
Indie	356,2	100,0	531,3	100,0	835,4	100,0	1047,0	100,0
	ČDP (státní důchod) na obyvatele							
	1950		1970		1990		2002	
	rupie	max = 100	rupie	max = 100	rupie	max = 100	rupie	max = 100
Jih	255	86	755	87	3557	60	20538	100
Severovýchod	255	86	673	77	3580	61	11932	58
Severozápad	267	90	806	93	4686	80	15506	75
Střed	298	100	870	100	5893	100	20315	99
Indie	267	90	773	89	4403	75	16744	82

Zdroj: Williamson 1965, Barua a Das 1996, oficiální internetové stránky CSO; vlastní výpočet

Pozn.: Rok 1950 národní důchod, ostatní čistý domácí produkt. Rok 1970 hrubý odhad obyvatelstva i čistého domácího produktu. Roky 1990 a 2002 odhad obyvatelstva. Čistý domácí produkt a důchod je v běžných cenách daného roku. Max=100: 100 je rovno úrovni HDP na obyvatele nejsilnější jednotky.

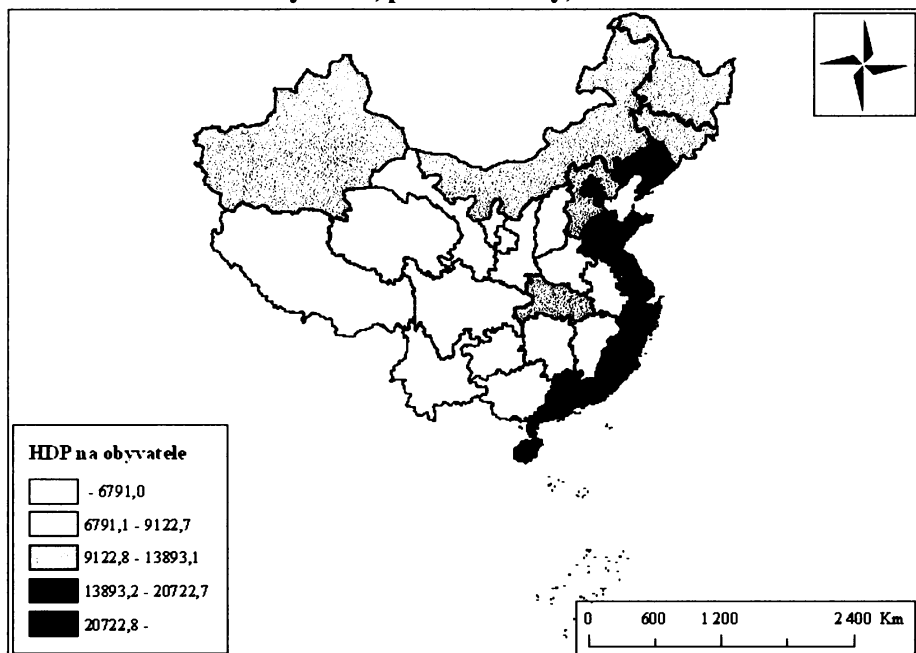
Příloha III – Národní důchod na obyvatele, provincie Číny, 1952

Zdroj: Kučera 1999, <http://data.geocomm.com>

Pozn.: Národní důchod na obyvatele uveden v jüanech, běžné ceny roku 1952.

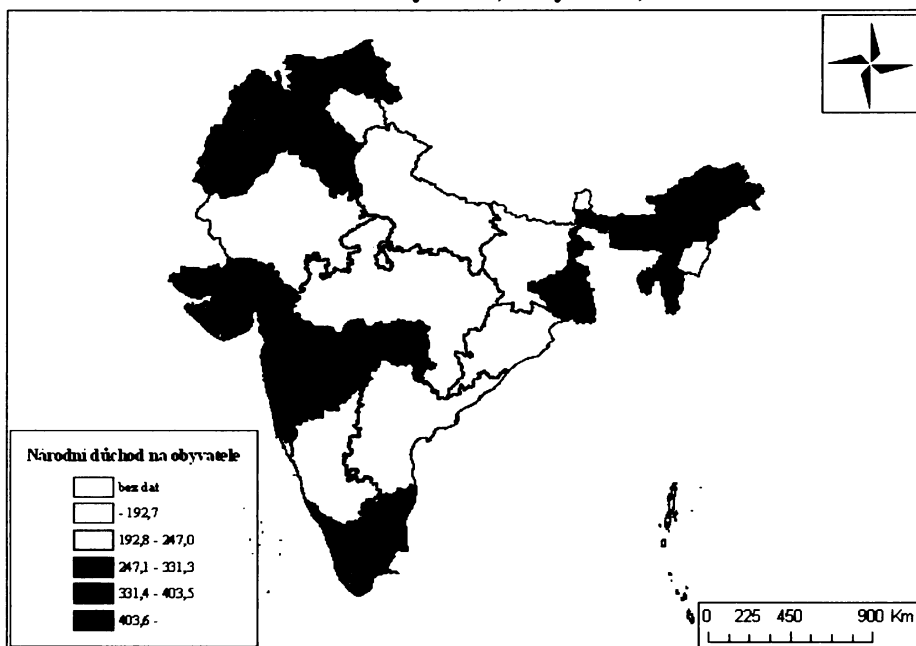
Příloha IV – HDP na obyvatele, provincie Číny, 2004

Zdroj: Statistická ročenka Číny – 2005, <http://data.geocomm.com>

Pozn.: HDP na obyvatele uveden v jüanech, běžné ceny roku 2004.

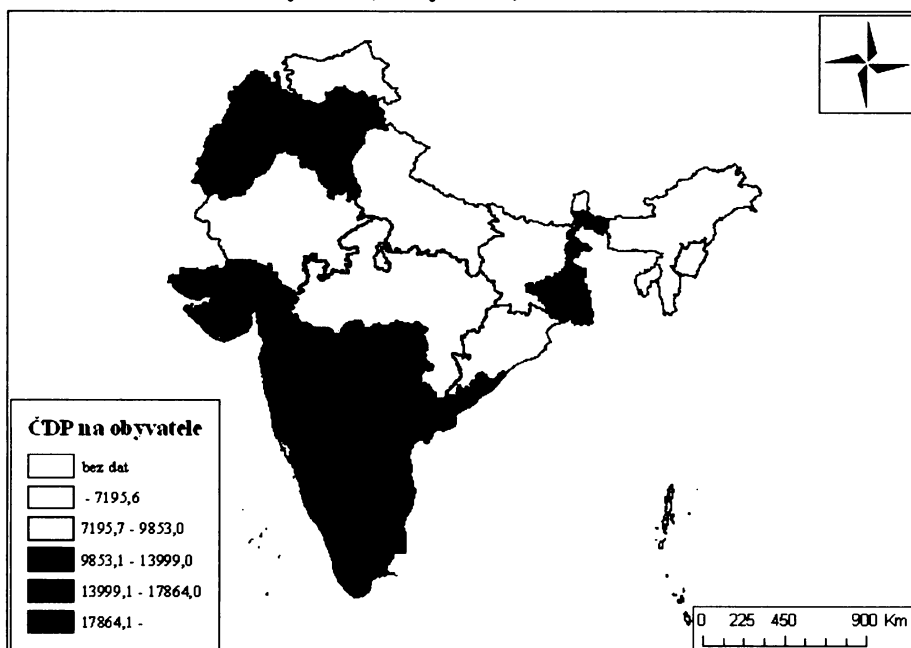
Příloha V – Národní důchod na obyvatele, státy Indie, 1950

Zdroj: Williamson 1965, <http://data.geocomm.com>

Pozn.: Národní důchod uveden v rupiích, běžné ceny roku 1950.

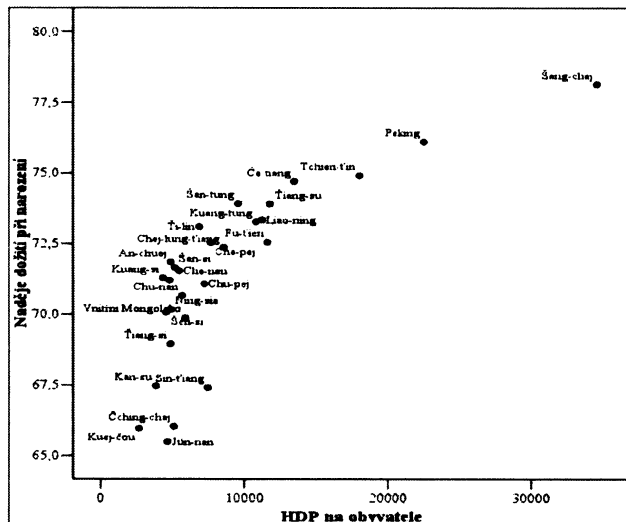
Příloha VI – ČDP na obyvatele, státy Indie, 2004

Zdroj: oficiální internetové stránky CSO, <http://data.geocomm.com>

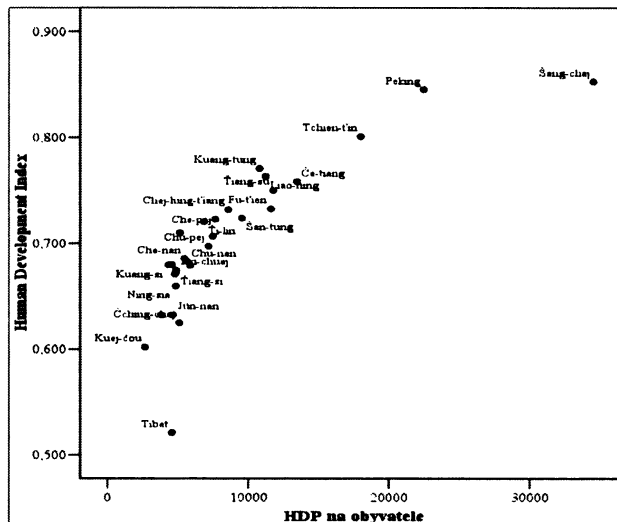
Pozn.: ČDP uveden v rupiích, stálé ceny roku 2004.

Příloha VII – Vztah vybraných ukazatelů, provincie Číny, 2000

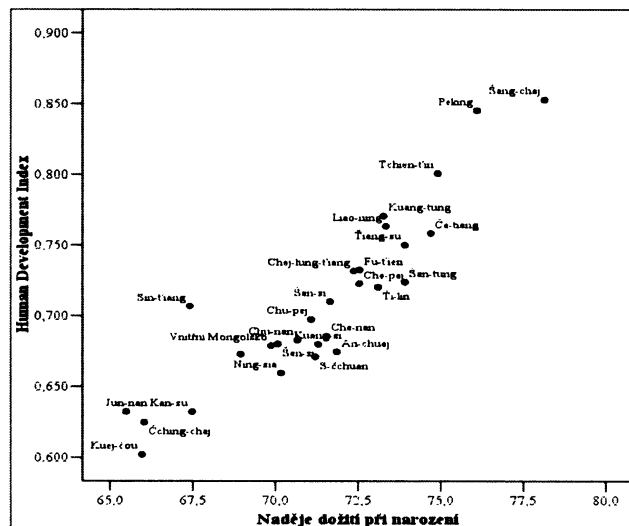
Zdroj: Statistická ročenka Číny 2004, CHHDR 2002
Pozn.: Soubor 28 provincií. Human Development Index se vztahuje k roku 1999.

Příloha VIII – Vztah vybraných ukazatelů, provincie Číny, 2000

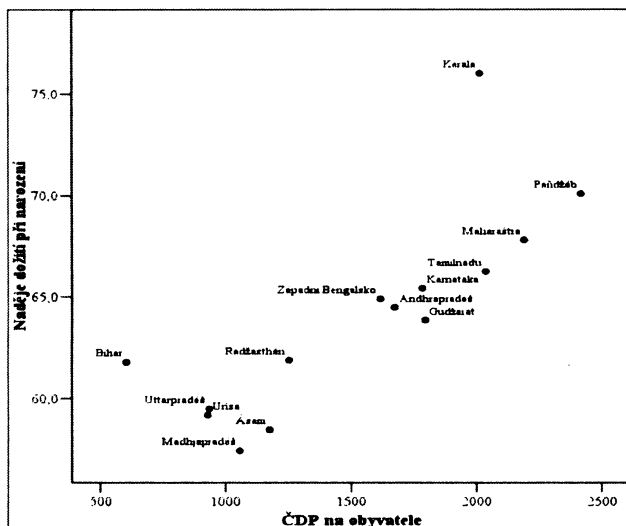
Zdroj: Statistická ročenka Číny 2004, CHHDR 2002
Pozn.: Soubor 28 provincií. Human Development Index se vztahuje k roku 1999.

Příloha IX – Vztah vybraných ukazatelů, provincie Číny, 2000

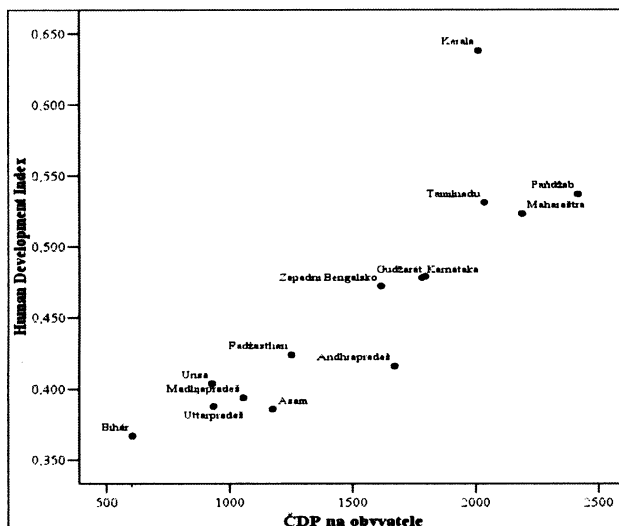
Zdroj: Statistická ročenka Číny 2004, CHHDR 2002
Pozn.: Soubor 28 provincií. Human Development Index se vztahuje k roku 1999.

Příloha X – Vztah vybraných ukazatelů, státy Indie, 2000

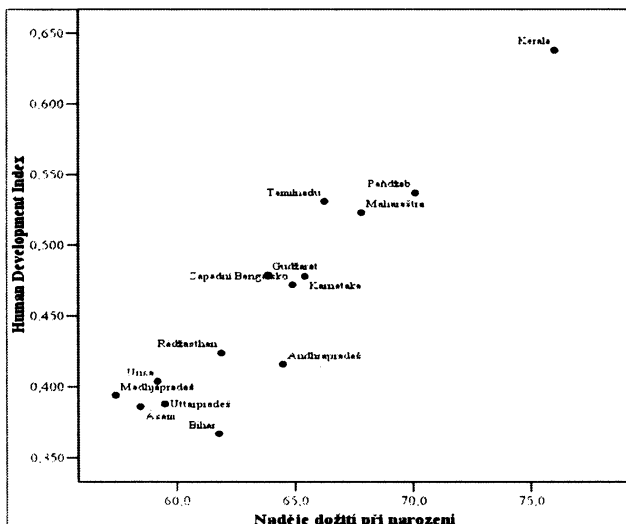
Zdroj: oficiální internetové stránky CSO, IHDR 2001, Wilson 2001 Pozn.: Soubor 14 indických států. Human Development Index se vztahuje k roku 2001.

Příloha XI – Vztah vybraných ukazatelů, státy Indie, 2000

Zdroj: oficiální internetové stránky CSO, IHDR 2001, Wilson 2001. Pozn.: Soubor 14 indických států. Human Development Index se vztahuje k roku 2001.

Příloha XII – Vztah vybraných ukazatelů, státy Indie, 2000

Zdroj: oficiální internetové stránky CSO, IHDR 2001, Wilson 2001
Pozn.: Soubor 14 indických států. Human Development Index se vztahuje k roku 2001.